

серія

МІЙ
КОНСПЕКТ

НОВА
ПРОГРАМА!

3
клас

М. О. Володарська

Я у світі

(за підручником Н. М. Бібік)

- Орієнтовне календарне планування
- Розробки всіх уроків курсу на відривних аркушах

ОСНОВА

Серія «Початкова школа. Мій конспект»
Заснована 2008 року

ISBN 978-966-02-5074-7

М. О. Володарська

Я у світі

(за підручником Н. М. Бібік)

3

клас

Харків

Видавнича група «Основа»

2014

ISBN 978-966-02-5074-7

ЗМІСТ

Орієнтовне календарне планування	4
Людина	5
<i>Урок 1.</i> Людина — частина природи. Людина — частина суспільства	5
<i>Урок 2.</i> Школа вчить, як на світі жити	7
<i>Урок 3.</i> Держава освічених людей	9
<i>Урок 4.</i> Учимося учитися	13
<i>Урок 5.</i> Що таке людське «Я»	15
<i>Урок 6.</i> Яким бути?	17
<i>Урок 7.</i> Як досягти успіху	19
<i>Урок 8.</i> Хочеш бути щасливим, не будь лінивим	21
Людина серед людей	23
<i>Урок 9.</i> Сім'я. Родовідне дерево	23
<i>Урок 10.</i> Обов'язки в сім'ї	25
<i>Урок 11.</i> Жити по совісті. Сімейний календар	27
<i>Урок 12.</i> Школа. Основні правила школяра. Проект «Історія моєї школи»	29
<i>Урок 13.</i> Правила поведінки. Поводься з іншими так, як ти хотів би, щоб поводитись із тобою. Як треба вітатися	31
<i>Урок 14.</i> Як поводитись у громадських місцях	33
<i>Урок 15.</i> Людські чесноти	35
<i>Урок 16.</i> Людина має творити добро	37
<i>Урок 17.</i> Додержуй даного тобою слова	39
<i>Урок 18.</i> Намагайся не обманювати	41
<i>Урок 19.</i> Не можна брати чуже	43
Людина в суспільстві	45
<i>Урок 20.</i> Суспільство	45
<i>Урок 21.</i> Україна — незалежна держава	47
<i>Урок 22.</i> Де ти живеш. Твоя країна — Україна	49
<i>Урок 23.</i> Історичні скарби України	51
<i>Урок 24.</i> Символи держави	53
<i>Урок 25.</i> Подорож картою України	55
<i>Урок 26.</i> Природні скарби України. Господарська діяльність у деяких містах України	57
<i>Урок 27.</i> Славетні українці	61
<i>Урок 28.</i> Правила життя в суспільстві	63
<i>Урок 29.</i> Ніхто не має права ображати людину. Про права дитини	65
<i>Урок 30.</i> Будь-який учинок завжди має наслідки	67
<i>Урок 31.</i> Пустощі чи правопорушення?	69
Людина і світ	73
<i>Урок 32.</i> Україна на карті світу	73
<i>Урок 33.</i> Ми всі різні. Що не край, то звичай	75
<i>Урок 34.</i> Народні промисли України. Народні свята	77
<i>Урок 35.</i> Пам'ятні дати. Перевір свої досягнення	79

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ

№ з/п	Тема уроку	Дата
Людина		
1	Людина — частина природи. Людина — частина суспільства	
2	Школа вчить, як на світі жити	
3	Держава освічених людей	
4	Учимося учитися	
5	Що таке людське «Я»	
6	Яким бути?	
7	Як досягти успіху	
8	Хочеш бути щасливим, не будь лінивим	
Людина серед людей		
9	Сім'я. Родовідне дерево	
10	Обов'язки в сім'ї	
11	Жити по совісті. Сімейний календар	
12	Школа. Основні правила школяра. Проект «Історія моєї школи»	
13	Правила поведінки. Поводься з іншими так, як ти хотів би, щоб поводитись із тобою. Як треба вітатися	
14	Як поводитись у громадських місцях	
15	Людські чесноти	
16	Людина має творити добро	
17	Додержуй даного тобою слова	
18	Намагайся не обманювати	
19	Не можна брати чуже	
Людина в суспільстві		
20	Суспільство	
21	Україна — незалежна держава	
22	Де ти живеш. Твоя країна — Україна	
23	Історичні скарби України	
24	Символи держави	
25	Подорож картою України	
26	Природні скарби України. Господарська діяльність у деяких містах України	
27	Славетні українці	
28	Правила життя в суспільстві	
29	Ніхто не має права ображати людину. Про права дитини	
30	Будь-який учинок завжди має наслідки	
31	Пустощі чи правопорушення?	
Людина і світ		
32	Україна на карті світу	
33	Ми всі різні. Що не край, то звичай	
34	Народні промисли України. Народні свята	
35	Пам'ятні дати. Перевір свої досягнення	

ЛЮДИНА

Дата _____

Клас _____

Урок 1. ЛЮДИНА — ЧАСТИНА ПРИРОДИ.

ЛЮДИНА — ЧАСТИНА СУСПІЛЬСТВА

Мета: пояснити учням, що людина — частина природи і суспільства; зосередити школярів на відмінностях, що відрізняють людину від тварини (*мислення, мовлення, праця*); розвивати мовлення, мислення; вчити доводити свою думку, порівнювати; виховувати почуття людської гідності.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.. Вступне слово вчителя

— Ми починаємо вивчати новий предмет «Я у світі». На уроках ви дізнаєтесь, як взаємодіють люди в сім'ї, колективі, суспільстві, як знайти своє місце в житті, стати вмілими, працьовитими, милосердними, щоб разом робити Україну державою для людей.

2. Ознайомлення учнів з підручником

— Давайте ознайомимося з новою книгою. Мудрі люди кажуть: «Нова книга — це новий друг». А що означає дружити з книгою? Це означає правильно розуміти її призначення та частіше до неї звертатися.

Ця книга — підручник. Тобто вона щодня буде «під рукою» і допомагатиме вам пізнавати навколишній світ, інших людей, а головне — самого себе.

Учитися краще разом із друзями. Адже разом і цікавіше, і легше. Ви можете разом читати підручник та обговорювати прочитане, ділитися своїми думками одне з одним.

Цей підручник допоможе вам навчитися самостійно працювати з інформацією, практично і творчо застосовувати набуті знання, поважати свій народ, любити свою Батьківщину.

— Розгляньте підручник. Хто його автор? Де виданий підручник? Хто виконав ілюстрації? Що зображено на форзацах?

— Знайдіть зміст. Прочитайте назви розділів, з якими ми ознайомимося. Прочитайте назву першого розділу. На які теми розділений розділ?

— Прочитайте звернення автора підручника до вас. Які побажання в ньому висловлені?

3. Ознайомлення з умовними позначеннями

4. Робота над віршем Марії Чумарної (с. 4)

— Про що йдеться у вірші?

— Що говориться про людину?

— До чого закликає автор вірша?

5. Вправа «Мікрофон»

— Що є найбільшим і найдорожчим багатством кожної країни?

Висновок. Найбільше і найдорожче багатство кожної країни — людина. Адже все в країні робиться для блага її людей, і, водночас, усе це творить людина.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтесь, що людина належить до природи і суспільства.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 5–8)

- Розгляньте малюнок на с. 5. Розкажіть, хто на ньому зображений.
- Прочитайте текст на с. 5–6 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.
 - Що із прочитаного було вам знайоме?
 - Що нового ви дізналися?
 - Хто виховував Мауглі? Що відбувалося з дітьми, які жили серед диких звірів? Чому?
 - Продовжіть думку: «Щоб народжений людиною став нею, йому необхідне... (суспільство)».
 - Що потрібно дитині з самого її народження?
 - Які дві життєві основи є на Землі?
 - Доведіть, що людина — частина природи.
 - Що таке суспільство?
 - Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 7.
 - Що навчилася робити людина у суспільстві?
 - Що є у людини природного?
 - Коли суспільство досягає найвищого розвитку?
 - Розгляньте малюнок на с. 7. Розкажіть, хто на ньому зображений.
 - Запам'ятайте! Людина належить до природи. Людина належить до суспільства.

Робота в групі

- Розгляньте малюнки на с. 8.
- Уявіть подані ситуації. Обговоріть, як будуть поводитися тварина; людина.
 - Мавпеняті і дитині дали конструктор.
 - Цуценя й дитина загубилися в парку.
 - Кошеня й дитина натрапили на перекинуту шпаківню.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Тестування

1. Позначте правильне твердження.
 - а) Без спілкування з людьми, без виховання і навчання людське маля виростає маленьким звірятком;
 - б) без спілкування з людьми, без виховання і навчання людське маля виростає працюючою людиною.
2. Підкресліть ознаки людини як представника суспільства.

Народжується, харчується, росте, розмовляє, дихає, міркує, плаче, розмножується, радіє, працює, спілкується, помирає.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що є в людині від природи?
- Які вміння вирізняють людину з-поміж інших мешканців Землі?
- Що робить людину людиною?
- Що відрізняє людину від тварини?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 5–8.

Мета: ознайомити учнів з історією відкриття перших шкіл, їх значенням у житті людини, країни; розвивати мовлення, мислення; виховувати любов до навчання.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Фронтальне опитування

- Розкажіть, що є в людині від природи.
- Які вміння вирізняють людину з-поміж інших мешканців Землі?
- Знайдіть у тексті на с. 6 відповіді на запитання: «Що робить людину людиною? Що відрізняє людину від тварин?».

2. Тестування (див. додаток на с. 11)

3. Гра «Так чи ні?»

- Що в людини від природи? Відповідайте «Так» або «Ні».
- Потреба в праці. (*Так*)
- Потреба в їжі. (*Так*)
- Потреба в теплі. (*Так*)
- Потреба в розвагах. (*Ні*)
- Потреба в повітрі. (*Так*)
- Потреба в продовженні роду. (*Так*)
- Потреба в грошах. (*Ні*)
- Потреба в примноженні багатств. (*Ні*)
- Потреба в комп'ютерах. (*Ні*)
- Потреба в тваринах і рослинах. (*Так*)
- Отже, людина — частина природи.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про історію відкриття перших шкіл, їх значення в житті людини.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 9–14)

- Прочитайте початок розповіді на с. 9.
- Продовжте розповідь про користь навчання.
- Назвіть професії людей, які зайняті вашою освітою.
- Назвіть професії людей, які вас навчають, але не працюють у школі.
- Прочитайте текст «Історія школи» на с. 9–11 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.
- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Розгляньте малюнок на с. 9. Де були створені перші школи?
- Хто з дітей не міг відвідувати перші школи? Як ви гадаєте, чому?
- Чого навчали в школах Стародавньої Греції?
- Чим завершувалося навчання у спеціальній школі? Для чого це потрібно було хлопчикам?
- Чи цікавим, на вашу думку, було навчання в таких школах?
- Чи хотіли б ви навчатися того ж самого, чого навчали у стародавніх школах?
- Розгляньте малюнок на с. 10. Коли з'явилися школи на наших землях?

- Кого у них навчали?
- Чого вчили у церковних школах?
- Що ви дізналися про школу в Києво-Печерському монастирі?
- Прочитайте тлумачний словничок на с. 11. Про які нові слова ви дізналися? Складіть з ними речення.

Робота в групі

- Порівняйте предмети, що є у вашому розкладі, з тими, які вивчали діти у давньогрецькій та церковній школах.
- Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 11. Розкажіть, про що ви дізналися.
- Прочитайте оповідання «Найсильніша зброя» на с. 14 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.
- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Що сказав Анні її вчитель? Знайдіть його слова в тексті.
- Яких висновків дійшла князівна після полювання? Доведіть їх правильність.
- Розгляньте малюнок на с. 14. Що таке Євангеліє? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 14.
- Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 14. Розкажіть, про що ви дізналися.
- Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 14.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Гра «Доповни речення»

- 1) Щоб народжений людиною став нею, йому потрібно...
- 2) Людину творить ..., в якій вона народилась, але й країну створює...
- 3) Вищою за звіра, вищою за інших роблять людину... і ... (Знання і розум)
Людина долає перешкоди не ... (силою), а знанням і ... (розумом).

2. Гра «Правильний вибір»

- Позначте «+» правильне твердження.
- Без спілкування з людьми, без виховання і навчання людське маля ви-ростає маленьким звірятком;
- без спілкування з людьми, без виховання і навчання людське маля ви-ростає працьовитою людиною;
- знання і розум — найсильніша зброя;
- усіляку перешкоду людина, як звір, намагається здолати силою.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 9–14.

Мета: пояснити учням значення навчання в житті людини; вдосконалювати навички роботи в групі; розвивати мислення, мовлення; виховувати бажання добре вчитися, щоб стати освіченою людиною.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

- Хто навчався в школах Стародавньої Греції?
- Як ви вважаєте, чому в Давній Русі в школах навчалися діти тільки заможних людей?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

- Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, навіщо людям потрібно вчитися.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 15–21)

- Прочитайте текст на с. 15–17 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.
- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Що здивувало арабського мандрівника?
- Назвіть ім'я українського князя, який дуже багато зробив для підвищення рівня освіченості свого народу.
- Чому Ярослав Мудрий приділяв велику увагу освіті свого народу?
- Як змінилася освіта у нашій країні порівняно з освітою у давні часи?
- Розгляньте малюнки на с. 15–16. Складіть за ними речення.
- Що таке літопис? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 17.
- Знайдіть у тексті відповідь на запитання: навіщо людям учитися?
- Доведіть, що Україна здавна була державою освічених людей.
- Поцікавтеся у своїх рідних, яка в них освіта. Розпитайте про їхнє навчання. Розкажіть про це в класі.
- Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 17. Якою темою об'єднані ці прислів'я?
 - А що допомагає вам здобувати знання в школі?
 - Що мовчить, а всіх розуму вчить?
 - Учитель демонструє різні навчальні та художні книги (*енциклопедії, довідники, словники, збірники казок та ін.*), розповідає, що народ дуже любить і шанує своїх мудрих мовчазних друзів і тому складає про них багато приказок і прислів'їв.
 - Хто багато читає — той багато знає.
 - Золото добувають із землі, а знання — з книги.
 - Книга — твій друг, без неї — як без рук.
 - Книга вчить нас, як потрібно жити, відповідає на безліч запитань і сама вміє запитувати. Книга — наш вірний друг і порадник.
 - Які книги оточують вас у житті?
 - Як ви ставитеся до своїх мудрих друзів?

Практичне завдання

- Спитайте дозволу в батьків і принесіть до школи свою улюблену книжку. Зробіть у класі виставку книжок. Розкажіть одне одному коротко, про що ваші книжки.

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 17. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Прочитайте розповідь Василя Сухомлинського «Учитель» на с. 18 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що в цьому тексті виявилось для вас новим?

— Що, на вашу думку, треба робити учням, аби їм, і вчителеві працювалося і думалося «легко й вільно»? Обґрунтуйте свою відповідь.

— Уявіть себе на місці вчителя. Як ви поводитиметеся?

— Розпитайте своїх батьків і родичів про їхніх учителів. Разом із батьками складіть вітальні листівки до Дня вчителя.

— Якими повинні бути вчителі, ми з'ясували. А якими повинні бути учні? Як же слід поводитися в школі, щоб добре навчатися?

— Прочитайте Правила поведінки учня (за Букварем 1851 року) «Добрий учень» (с. 19).

— Користуючись текстом, перелічіть правила, яких дотримували учні понад 150 років тому.

— Які з цих правил важливі й донині? Які з них застаріли?

— Які правила для учнів сучасної школи вам найскладніше виконувати? Чому?

Практичне завдання

— Складіть правила, які ви хотіли б адресувати учням далекого майбутнього.

— Прочитайте оповідання «Найдорожчий плід» на с. 20–21.

Робота в групі

— Прочитайте оповідання за особами. Читаючи, спробуйте вступити в діалог з кожним із братів.

Практичне завдання

— Доведіть, що знання — найбільша цінність. Для учня (учениці), чії аргументи виявляться найпереконливішими, підготуйте подарунки (малюнок чи аплікацію).

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Інсценування «Учитель і учень»

Учитель об'єднує учнів у пари та роздає їм картки з різними ситуаціями, наприклад:

- учень не вивчив урок;
- учень образив свого друга;
- удома батьки учня посварилися і т. д.

Один гравець з пари — вчитель, другий — учень. Діти мають скласти невеликі сценки-діалоги на теми заданих ситуацій і показати їх іншим.

Бесіда

— Що в роботі вчителя найголовніше?

— Перерахуйте якості хорошого вчителя.

— Якого вчителя можна назвати другом своїх учнів?

— Якими повинні бути відносини між учнями і вчителями, щоб школа нагадувала сім'ю?

— Розкажіть про різних людей у своєму житті, які вас чого-небудь навчили.

Щоб виховувати повагу до вчителів, до їх праці, доцільно провести вправу «Шановна людина».

Учитель роздає учням картки з назвами різних професій і пропонує їм розказати про вчителя, якого поважають учні; лікаря, якого поважають хворі; шофера, якого поважають пасажери; продавця, якого поважають покупці і т. ін.

2. Метод роботи «Коло»

— Продовжіть речення: «Найдорожчий плід — це...».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 15–21.

ДОДАТОК ДО УРОКУ 2

Тестування

- Об'єднання людей, які взаємодіють, залежать один від одного, називається:
 - а) суспільством;
 - б) колективом;
 - в) родиною.
- До суспільства належить:
 - а) людина;
 - б) тварина;
 - в) рослина.
- Що відрізняє людину від тварин?
 - а) зріст;
 - б) мовлення;
 - в) розвиток;
 - г) народження;
 - г) мислення;
 - д) здатність до творчості;
 - є) дихання;
 - є) праця.
- Що робить людину людиною?
 - а) Суспільство;
 - б) жива природа;
 - в) мова і мислення.
- Що залишилося у людини природного?

☐ потреба в праці;	☐ потреба в продовженні роду;
☐ потреба в грошах;	☐ потреба в примноженні багатств;
☐ потреба в комп'ютерах;	☐ потреба в тваринах і рослинах;
☐ потреба в їжі;	☐ потреба в теплі;
☐ потреба в розвагах;	☐ потреба в повітрі.

Поради щодо тренування пам'яті «Учимося запам'ятовувати»

— Щоб навчитися краще запам'ятовувати, необхідно тренувати пам'ять. Під час підготовки домашнього завдання чергуйте різні способи виконання роботи.

Наприклад, сьогодні ви готуєте завдання мовчки. Завтра домовтеся з ким-небудь із рідних, щоб вам почитали заданий матеріал, а ви намагайтеся його запам'ятати.

А післязавтра читайте собі самі й промовляйте прочитане вголос або пошепки. Намагайтеся знайти головне в матеріалі, що вивчаєте, — те, що треба обов'язково запам'ятати. Якщо запам'ятати головне, то й окремі деталі легше буде згадати.

Треба пам'ятати і про те, що найкраще запам'ятовується те, над чим більше працюєш. Але це не означає, що той самий текст треба десять разів перечитати, а потім ще десять раз переказати. Краще прочитати текст один-два рази, спробувати поставити запитання до нього і відповісти на них своїми словами. Гарний спосіб запам'ятовування — постаратися подумки уявити картину того, що ви вивчаєте. І ще одна важлива порада: намагайтеся починати підготовку уроків з тих предметів, що даються найважче. Якщо робити навпаки, то вашій пам'яті прийдеться нелегко, адже поки дійде черга до складних предметів, ви вже втомитесь.

Існує безліч способів допомогти своїй пам'яті. Якщо ви хочете досягти гарних результатів, завітайте до бібліотеки і попросіть дібрати вам відповідні книги.

Читання й обговорення вірша Н. Чемериса**ЩО ТАКЕ СІМ'Я**

Розкажу вам, друзі, я,
Що таке моя сім'я.
Разом дружно проживаєм
І пісні про це співаєм.
Люба матінка моя, —
Як пишаюсь нею я!
В неї руки золотії,
Серцем кожного зігріє.
Тато сильний і завзятий —
Він господар в нашій хаті.
Все майструє, все ладнає,
Бо до всього хист він має.
Дід і бабця у пошані —
Вони праці ветерани.
Всіх онуків міцно люблять
І, як пташенят, голублять.
Є у мене ще й брати —
Кращих в світі не знайти.
Ось і вийшло: всіх сім «Я»,
Знайте, це і є сім'я.

— Навіщо людині сім'я?

Мета: довести до свідомості учнів, що навчитися вчитися означає підготувати себе до самостійного дорослого життя; вчити прийомів планування робочого часу; розвинути наполегливість.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Тестування

1. Позначте правильну відповідь.

1) Перші школи були створені:

- а) в Німеччині;
- б) у Стародавньому Римі;
- в) у Стародавній Греції.

2) Перші школи відвідували:

- а) лише хлопчики;
- б) лише дівчатка;
- в) дівчатка і хлопчики.

3) Спочатку в школі навчали:

- а) співів, музики, поезії;
- б) читати, писати, лічити;
- в) володіти різними видами зброї.

4) Першу в Європі школу для дівчат було організовано:

- а) у Москві;
- б) у Києві;
- в) у Парижі.

5) Першою вихованкою школи для дівчат була дочка:

- а) Володимира Великого;
- б) князя Святослава;
- в) Ярослава Мудрого.

6) Навчання в сучасній школі триває:

- а) 9 років;
- б) 10 років;
- в) 12 років.

2. Утворіть прислів'я, з'єднавши стрілками вислови.

Чого навчився,

то весь день змарнував.

Якщо за день нічого не навчився,

того за плечима не носити.

Знання — дерево,

а по ділах

Людину пізнають не по словах,

а діло — плоди.

Де сила не візьме,

а кажи «навчусь».

Не кажи «не вмю»,

побачиш більше світу.

Від науки

там розум допоможе.

Здобудеш освіту —

міцніють руки.

3. Позначте «+» правильне твердження.

Першу бібліотеку в Україні заснував князь Ярослав Мудрий.

Першу бібліотеку в Україні заснував князь Володимир Великий.

Першу школу в Україні заснував князь Ярослав Мудрий.

Першу школу в Україні заснував князь Володимир Великий.

4. Продовжіть речення.

Перший український переклад Нового Заповіту називається...

Президент України складає присягу на...

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Тема нашого уроку — «Учимося учитися».

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 22–23)

— Прочитайте текст на с. 22–23 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Які поради запам'ятали?

— Які правила запам'ятовування допоможуть вам у навчанні?

— А що робити, аби бути уважним?

Робота в групі

— Позмагайтеся, хто швидше запам'ятає фразу-спотиканку, подану на с. 23.

— Хто з вас виявився найуважнішим?

— Чому в деяких із вас це завдання викликало труднощі?

Виявляється, вся справа в пам'яті. А що ж таке пам'ять? Пам'ять — це наперед здатність запам'ятовувати те, що ми бачимо, чуємо, читаємо. Щось дуже схоже на запис звуку на магнітофонній стрічці. Тільки замість стрічки — мозок людини. Але тільки запам'ятати — мало, треба ще й уміти зберегти. Іноді на дуже короткий проміжок часу, іноді — на кілька днів, але найчастіше — на все життя.

Але і цього недостатньо. Треба ще потрібного моменту витягти з пам'яті те, що запам'ятав, і відтворити: дізнатися, розповісти або описати. От скільки завдань у нашої пам'яті!

Але пам'ять має ще одну властивість — забування. І щоб ця властивість не дуже часто нас турбувала, пам'ять потрібно розвивати і поліпшувати, тренуючи її.

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 23. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Дізнайтеся в дорослих, як пишуть у Японії та Китаї. Розкажіть про це в класі.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

1. Поради щодо тренування пам'яті «Учимося запам'ятовувати» (див. додаток на с. 12)

2. Робота над прислів'ями

- Люди — господарі своєї долі.
- Учитися ніколи не пізно.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Як треба вчитися, щоб мати міцні знання?

— Чи можна розвивати увагу і пам'ять? Наведіть приклади.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 22–23.

Мета: ознайомити учнів із поняттям «людське "Я"»; розвивати мислення, мовлення; прищеплювати бажання виховувати власне «Я», віру у свої сили, прагнути вивчати й розвивати свій внутрішній світ.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- Що необхідно для успішного навчання?
- Як ви розвиваєте свою пам'ять і увагу?

Вправа «Асоціації»

- Доберіть до слова «Я» слова, пов'язані за змістом із цим словом.
- Ваші слова-асоціації описують і зовнішній вигляд людини, і її внутрішній стан. Це свідчить про те, що кожна людина має особисте «Я» і людське «Я».

— У чому ж полягає різниця між ними? (*Зовнішність очевидна для всіх, а внутрішній світ виявляється у вчинках і поведінці людини.*)

- Недарма говориться в прислів'ї: «Красу — бачать, мудрість — чують, доброту — відчувають».

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

- Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, що таке людське «Я».

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 24–26)

- Прочитайте текст на с. 24–25 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?

- Що нового ви дізналися?

- Скільки «Я» є у людини?

- Яке «Я» ви вважаєте головним? Доведіть свою думку.

- Розгляньте малюнок на с. 24. Розкажіть, що на ньому зображено.

- Яким був перший хлопчик? Що про нього сказано в оповіданні?

- А що зробив другий хлопчик? Який він?

- Що ж таке людське «Я»?

- Поясніть вислів: «Щоб пізнати людину, треба з нею пуд солі з'їсти».

- У кожного з нас у житті є багато ролей. Виберіть на с. 25, яка вам найбільше до душі, а яка дається складно. Поясніть чому.

- Доберіть до поданих слів на с. 25, слова протилежні за значенням.

Добрий — злий, співчутливий — байдужий, справедливий — несправедливий, сміливий — боязкий, рішучий — невпевнений.

- Про кого так говорять: «У нього душа черства, як сухар»?

Робота в парі

- Об'єднайтеся в пари. Розкажіть одне одному про добрі вчинки, свідками яких ви були.

- Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 26. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Робота в парах

- Підкресліть слова, які розкривають зовнішнє людське «Я».
- Зеленоока, врівноважена, кучерява, працювита, веснянкувата, мрійлива, струнка, невисока, скромна, чуйна, кирпатенька, тендітна, пихата.
- Поміркуйте, про яку людину говорять: «Красива душею».
- Про яку людину кажуть: «Хороша пава, та погана слава?»

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Скільки «Я» є у людини?
- Що таке перше «Я» у людини?
- Що таке друге «Я»?
- Чи можна з першого погляду дізнатися, яка людина: запальна чи врівноважена, відважна чи боягузлива, працювита чи лінькувата?
- Що корисного ви дізналися на уроці?
- Що прикрашає людину?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 24–25.

ДОДАТОК ДО УРОКУ 10

Тестування

1. Немовляті, щоб стати людиною, необхідно:
 - а) спілкування, виховання, навчання;
 - б) виховання, ігри, харчування;
 - в) прогулянка, спорт, навчання.
2. Групу близьких родичів називають:
 - а) друзі;
 - б) сім'я;
 - в) суспільство.
3. Берегинєю роду в сім'ї називають:
 - а) бабусю;
 - б) маму;
 - в) старшу дочку.
4. «Родовідне дерево» — це:
 - а) систематичне розміщення роду за поколіннями;
 - б) дерево, яке посадила ця родина;
 - в) сімейна реліквія.
5. Як традиційно називають батька в українських родинах?
 - а) Помічник;
 - б) господар;
 - в) добродій.

Мета: продовжити формувати в учнів власне «Я»; вчити давати оцінку виявам характеру, розпізнавати вчинки, прагнути до самовиховання; виховувати гуманну, творчу, соціально активну особистість.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Гра «Утвори пари»

1) З'єднайте стрілочками риси характеру та їх тлумачення.

Нечупара	не звертає ні на кого уваги.
Улеслива	говорить не те, що думає, а те, що хочуть від неї почути.
Байдужа	неохайний, брудний.

2) З'єднайте стрілочками прислів'я та їх тлумачення.

Або пан, або пропав.	Жадібний.
Дає і з рук не випускає.	Лінивий.
Любить роботу, як кріт сонце.	Рішучий.

2. Бесіда

- Людське «Я». З чого воно складається?
- Чи можна лише по зовнішньому вигляду говорити про людське «Я»?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ.

- Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, якою може і повинна бути людина.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 26–28)

— Прочитайте текст на с. 26–27 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Що означає «бути хорошим»?
- Які поради ви запам'ятали?
- Розгляньте малюнок на с. 27. Складіть речення. Хто такий егоїст?
- Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 27.
- Що, на вашу думку, означає вислів «жити для людей»?
- Як назвати одним словом таку людину: «За сто робіт береться, і ні одна не вдається»; «Як “на”, то чує, як “дай”, то глухий»?

Робота в парі

— Об'єднайтеся в пари. Розкажіть одне одному про себе. У бесіді використовуйте подані початки речень на с. 27, доповнюючи їх.

— Запам'ятайте! Життя — це зміни. Усе на світі змінюється. Людина не просто проживає своє життя, вона його будує, створює.

— Розгляньте малюнки на с. 28 угорі. Розкажіть, які зміни відбулися з немовлям.

— Розгляньте малюнки на с. 28 унизу. Які винаходи людей змінили їхнє життя на краще?

— Доповніть речення на с. 28.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Робота в групах

— У чому проявляється характер людини?

- Характер проявляється в спілкуванні з іншими людьми.
- Характер проявляється у ставленні до справи.
- Характер проявляється у ставленні до самого себе.

— Давайте з'ясуємо, які риси вдачі людини до якої групи належать.

Кожна група учнів отримує список рис вдачі. *1-ша група* обирає «ставлення до інших людей», *2-га група* — «ставлення до себе», *3-тя група* — «ставлення до справи».

Риси вдачі

Чуйність	самоповага	працьовитість	щедрість
самолюбство	необов'язковість	доброта	жадібність
сумнівність	недбалість	упевненість у собі	
чесність	хитрість	акуратність	

Учні з кожної групи після обговорення виходять до дошки і розподіляють риси вдачі на три групи.

— На які ще дві групи можна розділити? (*Позитивні, негативні*)

— Як ви вважаєте: коли людина народжується, у неї вже є характер?

— Від чого залежить, чи виросте дитина акуратною або недбалою; доброю або злою?

— Основний вплив на формування рис вдачі чинить виховання.

— Що з'являється раніше: звичка чи риса вдачі?

— Як виховати в собі позитивні риси вдачі?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Які людські якості цінуються найбільше?

— Які засуджуються?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 26–28.

Мета: дати учням уявлення про залежність наполегливості, старанності та успіху в досягненні цілей; ознайомити учнів зі складовими успіху (*талант, натхнення, інтуїція, досвід, знання, працьовитість*); вчити володіти прийомами досягнення успіху, наводити приклади залежності успіху людини від її поведінки; виховувати працелюбність.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Гра «Правильний вибір»

— Позначте риси характеру, які ви хотіли би мати.

☐ жадібність;	☐ злість;
☐ доброзичливість;	☐ уважність;
☐ гнів;	☐ стриманість;
☐ повільність;	☐ грубість;
☐ справедливість;	☐ рішучість;
☐ заздрість;	☐ поміркованість.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про те, як досягти успіху.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 29–32)

— Прочитайте текст на с. 29–30 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Розгляньте малюнок на с. 29. Про яких успішних людей ви прочитали?

— Чи знаєте ви успішних людей? Розкажіть про них.

— Що таке інтуїція? Прочитайте про це у тлумачному словнику на с. 30.

— Користуючись текстом, розкажіть, що потрібно було великим ученим для досягнення успіху.

— Які якості характеру, на вашу думку, можуть забезпечити успіх людини?

— Виберіть з переліку якостей ті, які ви хочете виробити в себе: працьовитість, прагнення до знань, наполегливість, відповідальність.

Практичне завдання

— Зберіть у класі бібліотечку книжок про життя видатних людей. Обміняйтеся книжками. Читаючи, звертайте увагу на зв'язок між працьовитістю цих людей та їхніми досягненнями.

— Прочитайте українську народну казку «Нехайло» на с. 31–32.

— Розкажіть про характер Нехайла. Як ви вважаєте, чому його так назвали?

— Що можна сказати про Нехайла? Яким він був: працьовитим чи ледачим, безтурботним чи хазяйновитим, легковажним чи відповідальним?

— Розкажіть про поведінку мами-лисиці. Чому в кінці казки стара лисиця вирішила тікати з лисенятами?

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 32. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

1. Робота в парах

Учні об'єднуються у пари. Один з пари — талановитий, інший — наполегливий. Під час інсценування діти доводять одне одному, що кожний з них швидше досягне успіху в певній справі. Потім педагог разом з дітьми робить висновок про те, що завзятість необхідна будь-кому, навіть дуже талановитій людині.

2. Тестування

— Які риси характеру можуть забезпечити успіх кожній людині?

☐ лінощі;	☐ хитрість;	☐ вимогливість до себе;
☐ талант;	☐ зібраність;	☐ самоконтроль;
☐ знання;	☐ інтуїція;	☐ наполегливість;
☐ егоїзм;	☐ гордість;	☐ працьовитість.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що таке успіх?
- Як стати успішною людиною?
- Які якості характеру, на вашу думку, можуть забезпечити успіх людини?
- Як досягти успіху в навчанні?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 29–32.

ДОДАТОК ДО УРОКУ 13

1. Творча вправа «Портрет школи»

Учитель пропонує учням назвати асоціації зі словом *школа*. Все перераховане дітьми записує на дошці, а потім учні у групах складають портрет ідеальної школи за питаннями:

- Чого повинна учити школа?
- З чим би ви порівняли вашу школу?

2. Заслуховування повідомлень «Історія моєї школи»

3. Гра «Додай словечко»

Вітаємося з ..., незважаючи на те, учать вони нас чи ні.

Посміхаємося ... з невдоволеними обличчями.

... прибирай за собою посуд.

Розмовляй ... з дорослими й однолітками.

4. Гра «Відповідай швидко»

- Якою є ввічлива людина?
- Ти ввічливий чи грубий?
- Уважний чи байдужий?
- У тебе є брат чи сестра?
- Чи допомагаєте ви одне одному?

Мета: продовжити формувати поняття про успіх; вчити долати труднощі у досягненні мети; показати, як у процесі життя людина змінюється і розвивається; розвивати мислення, мовлення, допитливість; виховувати працелюбність.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Гра «Правильний вибір»

— Які з цих якостей допоможуть досягти успіху?

Допитливість, інтуїція, незібраність, байдужість, працьовитість, невпевненість, заздрість, талант, наполегливість, лінощі, уважність.

2. Гра «Так чи ні?»

- Праця — основа успіху людини.
- Не говори — «не вмію», говори — «навчусь».
- Щоб не бути лінивим, необхідно постійно гратися.
- Щоб бути успішним, потрібно бути охайним.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про працю як складову життєвого успіху.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 33–34)

— Прочитайте текст на с. 33. Яким треба бути, щоб досягти в житті успіху?

— Яка основна думка цього тексту? (*Не відкладай на потім те, що потрібно зробити сьогодні.*)

— Прочитайте «Повчання» князя Мономаха» на с. 33–34. Хто такий Володимир Мономах?

— Для кого він написав «Повчання»?

— Які поради містить цей твір?

— Що таке повчання? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 34.

— Поміркуйте, як можна описати хазяїна вашого щоденника:

- наполегливо працює;
- ледарює на уроках і вдома;
- сподівається, що сьогодні не викличуть до дошки.

Робота в парі

— Пофантазуйте, що було б, якби:

- усі були лінивими;
- усі були неввічливими;
- ніхто не хотів учитись.

— Обговоріть спочатку із сусідом по парті, а потім — усім класом, як побутися лінощів.

Практичне завдання

— Доберіть прислів'я за темою уроку. Розділіть великий аркуш на дві частини. На одній запишіть прислів'я про переваги працьовитої людини (*наприклад: «Маленька праця краща за велике безділля»*), на іншій — про лінивих (*наприклад: «У лінивої Хими — свято щоднини»*).

— За допомогою батьків виробіть власні правила досягнення успіху в житті.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Вивчення порад «Як стати успішною людиною»

- «Нехай також завжди живуть у твоїй душі й такі слова: згааний той час, який ти не використав для навчання» (Григорій Сковорода).
- «Треба любити те, що робиш, і йти крок за кроком» (Іван Павлов).

Щоденні кроки для людини, яка прагне стати успішною

- Складай план дій на день.
- Придумуй девіз дня. Наприклад: «Сьогодні буду найуважливішим» або «Сьогодні буду найпрацьовитішим».
- Замислюйся перед сном, як ти прожив цей день.
- Хвали себе за будь-які досягнення.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Що вас найбільше вразило?
- Чи можете ви назвати себе успішною людиною? Чому? Розкажіть про свої досягнення. Що вам допомогло їх здобути?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 33–34.

ДОДАТОК ДО УРОКУ 14

Рольова гра «У бібліотеці»

- 1) Учитель — бібліотекар. Учні класу — читачі у читальні. Учні по черзі звертаються до бібліотекаря (1–3 учні).
- 2) Робота в парах.
1 варіант — бібліотекарі;
2 варіант — читачі.
- 3) Складання правил поведінки у бібліотеці.
 - Заходячи до бібліотеки, слід привітатися з бібліотекарем.
 - Коли просиш у бібліотекаря книжку або допомогу в пошуку книжки, не забувай про слова ввічливості: «будь ласка» та «дякую».
 - До бібліотекаря звертайся на ім'я по батькові.
 - Якщо книжку тобі видали в читальній залі — тихо сядь за вільний стіл. Читай книжку не вголос. Не висловлюй своє захоплення або незадоволення вголос. Пам'ятай: поруч є й інші читачі — їм твої репліки заважатимуть.
 - Не можна приходити до бібліотеки з їжею.
 - Бібліотека — не спортивний майданчик, не можна бігати, штовхатися, голосно розмовляти. Краще зверніть увагу на книжки. Ви можете взяти додому почитати 1–2 книги.
 - Коли ти вже йдеш з бібліотеки, не забудь сказати «дякую» та «до побачення».

ЛЮДИНА СЕРЕД ЛЮДЕЙ

Дата _____

Клас _____

Урок 9. СІМ'Я. РОДОВІДНЕ ДЕРЕВО

Мета: поглибити знання учнів про сім'ю, склад сім'ї; вчити складати родовідне дерево; розвивати мислення, мовлення; виховувати любов до членів своєї родини.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Гра «Розсіпанки»

— Із поданих букв складіть слова за темою «Сім'я».

Р, О, Д, И, Н, А, І, Я, С, М, Б, Т

(Родина, рід, рідня, сім'я, баба, дід, мама, тато, син, доня)

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся й зрозумієте, навіщо людині потрібна сім'я.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 35–39)

— Розгляньте родовідне дерево, що на малюнку на с. 35. На ньому зображено родину, її родовід. Розкажіть, як склали родовідне дерево.

— Прочитайте текст на с. 36 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Що таке родичі?

— Попросіть своїх батьків, щоб розповіли вам про ваших предків, близьких і далеких родичів.

— Що таке сім'я?

— А з кого складається ваша сім'я? Розкажіть про неї.

— Що таке родовід, рід?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 36.

— Які старовинні речі зберігаються у ваших сім'ях?

— Роздивіться старі сімейні світлини. Чим вони цікаві для вас? Чи знаєте ви всіх, кого зображено на них? Ким вам доводяться: тато вашого тата; тато татового тата; мама вашої мами; мама маминої мами?

— Дізнайтеся в батьків, чому вас так назвали. Хто з ваших родичів має таке саме ім'я? Про кого з ваших найдавніших родичів зберігається пам'ять у сім'ї?

Практичне завдання

— Принесіть до школи свої сімейні світлини. Зробіть разом з однокласниками фотовиставку. Обмінюйтеся враженнями.

— Прочитайте текст «Рід, родина, рідня» на с. 37–38 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Розгляньте малюнок на с. 37. Що нового ви дізналися?

— Поміркуйте, чому так кажуть: «Рід коріння має пам'ятати».

— Намалюйте дерево свого роду.

Практичне завдання

— Зробіть колаж із малюнків дерева роду, виконаних вашими однокласниками. Виберіть малюнок того родовідного дерева, у якого найбільше гілок. Автор цього малюнка більше за інших знає про себе і своє коріння.

— Якщо на вашому малюнку дерево роду недостатньо розгалужене, візьміть малюнок додому і разом з батьками доопрацюйте його.

— Прочитайте текст «Старий» на с. 38 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Розкажіть про свого дідуся або бабусю. Що ви любите робити разом із ними? Який талант або вміння вони передали вам?

Робота в групі

— Обміняйтесь історіями, як і коли старі люди допомогли вам уникнути прикрих пригод.

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 39. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте текст «Коли в домі лад...» на с. 39 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— За що ви відповідаєте перед сім'єю?

— Як ви вважаєте, коли родина живе щасливо?

— Розгляньте малюнок на с. 39. Складіть речення про сім'ю, зображену на малюнку.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Читання й обговорення вірша Н. Чемериса «Що таке сім'я» (див. додаток на с. 12)

2. Стислі розповіді учнів про їхні сім'ї

Діти називають ім'я та по батькові батьків, дідуся, бабусі, місце роботи, ким працюють.

— У кого ще живі прабабусі і прадідусі? Назвіть їх.

— Мати і батько, бабуся і дідусь — найрідніші і найближчі кожному з нас люди. Від батьків ми одержуємо життя. Вони вчать нас людських правил, оживляють наш розум, вкладають у наші уста добрі слова. Так є, так і було в Україні завжди.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Навіщо людині потрібна сім'я?

— Яку сім'ю називають хорошою?

— Для того, щоб був у сім'ї лад, є певні обов'язки, яких намагаються дотримувати її члени. Назвіть свої обов'язки як члена родини.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 35–39.

Мета: поглибити знання учнів про основні обов'язки членів сім'ї; розвивати мислення, мовлення; виховувати бажання допомагати батькам, тішити їх своїми успіхами.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Тестування (див. додаток на с. 16)

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, що кожен член сім'ї повинен дбати про красу, чесність і порядність свого роду.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 40–43)

— Прочитайте вірш Василя Симоненка на с. 40. Розгляньте малюнок на с. 40.

— Про кого розповідається у вірші?

— Чи мають рацію хлопчики?

— Висловте свою думку про їхні скарги.

— Назвіть свої обов'язки в сім'ї.

— Прочитайте і продовжте список робіт, які ви можете освоїти.

Сервірувати стіл; мити посуд; чистити взуття; загвинчувати гайки; розчищати від снігу двір; годувати кролів, курей; доглядати собаку; прати шкарпетки.

Робота в групі

— Випишіть на дошку ті з перелічених на уроці обов'язків, які виконують більшість із вас, і ті, які назвали лише деякі учні.

— Обговоріть, які обов'язки відсьогодні має виконувати кожен.

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 41. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте оповідання Світлани Кузьменко «Івасик» на с. 41–42 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Розгляньте малюнок на с. 43. Як ви вважаєте, чому засмутилися Івасикові батьки?

— Напишіть Івасикові листа з побажаннями.

— Розкажіть, у яких випадках сумують ваші рідні. Коли ваша поведінка їм подобається?

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Робота в групах

Завдання: згадати, як виконували певну хатню роботу з любов'ю і старанням, розповісти, що відчувають чашки, тарілки, підлога, одяг, коли їх вимили, підмели, зашили або випралали.

2. Робота над прислів'ями

- Без сім'ї немає щастя на землі.
- Які мамка й татко, таке й дитятко.
- Який куц, така й хворостина, який батько, така й дитина.

• Яблуко від яблуні недалеко відкотиться.

• З кривого дерева крива й тінь.

— Який висновок можна зробити на основі прочитаних прислів'їв та приказок? (*Виховання тісно пов'язане із сім'єю.*)

— Кожен член родини повинен дбати про красу, чесність, порядність свого роду.

3. Гра «Хвости»

— Ваші батьки працюють, роблять багато корисного для держави. При цьому й виконують свої хатні обов'язки.

— Хто у вашій сім'ї готує їсти, пере, прасує, прибирає, ходить до магазину?

— Якщо ви ще не навчилися підтримувати чистоту і порядок у своїй кімнаті, поливати квіти, доглядати за домашніми улюбленцями, то повинні зробити це. Адже — це нескладна робота, і, виконуючи її, ви допомагаєте своїм батькам.

— Закінчіть правила.

• Розкидав — склади.

• Насмітив — ... (*підмети*).

• Де взяв річ — ... (*там її поклади*).

• Розлив — ... (*витри*).

• Розсипав — ... (*збери*).

• Забруднив — ... (*помий*).

4. Гра «Робимо разом»

Учитель пропонує учням скласти перелік різних справ, які в їхніх сім'ях виконуються спільно. Наприклад: всі разом члени сім'ї проводять канікули, готують святковий обід, купують речі тощо.

Потім учні перераховують різні справи, які в їх сім'ях не виконуються спільно. Наприклад: кожний сам прибирає свою кімнату, всі лягають спати в різний час, всі по-різному проводять вихідні тощо.

— Чи хотілося б вам, щоб батьки:

• завжди виконували разом з вами домашні завдання;

• завжди грали і гуляли разом з вами;

• ходили разом з вами до школи;

• читали з вами одні й ті самі книжки?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Яку сім'ю називають хорошою?

— Для того, щоб був у сім'ї лад, є певні обов'язки, яких намагаються дотримувати її члени. Назвіть обов'язки дітей.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 40–43.

— Прочитайте текст «Сімейний календар» на с. 46–47 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнки на с. 46. Що на них зображено? Які з цих подарунків ви робили або можете зробити?

— Розгляньте малюнки на с. 47. Що можна сказати про хазяїв цієї квартири?

— Знайдіть правильну відповідь у тестових завданнях на с. 47.

Практичне завдання

— За допомогою батьків створіть у класі книжку рецептів старовинних страв: як приготувати кутю, пшоняний куліш, вареники, пампушки тощо. Порадьтеся і з вашими бабусями й дідусями.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Гра «Збери прислів'я»

Хто не знав ізмалку діда,
Що молодим посієш,
Поважай старих людей,

як батьків рідних.
той добра не звідав.
те старим поженеш.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Чому був присвячений наш урок?

— Що ви запам'ятали з цього уроку?

— Як ви турбуєтесь про членів своєї родини?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 43–47.

ДОДАТОК ДО УРОКУ 24

Тестування

1. У давні часи в Україні візників і торговців називали:

- а) кобзарі;
- б) козаки;
- в) чумаки.

2. Укажи, у якому музеї можна побачити реліквії, знайдені під час розкопок у даній місцевості:

- а) у музеї води;
- б) у краєзнавчому музеї;
- в) у художньому музеї.

3. Скелети вимерлих тварин можна побачити:

- а) у краєзнавчому музеї;
- б) у музеї води;
- в) у художньому музеї.

4. Софіївський собор знаходиться у:

- а) Львові;
- б) Харкові;
- в) Києві.

Урок 12. ШКОЛА. ОСНОВНІ ПРАВИЛА ШКОЛЯРА.
ПРОЕКТ «ІСТОРІЯ МОЄЇ ШКОЛИ»

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів з основними правилами школяра; розвивати інтерес до пізнання і збереження традицій школи; виховувати почуття гордості за свою школу.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Робота над загадкою

- Дає здоров'я — спорт.
Вагу — солодкий торт.
Мед — працьовиті бджоли.
Знання глибокі — ... (школа).

2. Слухання пісні В. Шаїнського «Чого вчать у школі»

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про історію походження школи та основні правила школяра.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 48–56)

- Прочитайте оповідання Василя Сухомлинського «Школа» на с. 48 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.
- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Чого навчають у школі? Що вивчають у школі?

Робота в групі

- Прочитайте вірш Марії Чумарної «Чого навчаюсь я у школі» на с. 48.
- Доповніть перелік шкільних наук. Які кому найбільше до вподоби?
- Обговоріть, що кожен із вас хоче зрозуміти про себе.
- Розгляньте малюнки на с. 49. Кого на них зображено? Ким ви мрієте стати? Поміркуйте, що для цього треба вміти і знати.
- Розпитайте у батьків, у якій школі вони вчилися, який предмет їм найбільше подобався. Що вони можуть вам порадити, щоб ви могли краще вчитися?
- Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 49. Якою темою об'єднані ці прислів'я?
- Прочитайте основні правила школяра на с. 50–51 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.
- Які правила були вам знайомі? Про які правила ви дізналися?
- Розгляньте малюнки на с. 51. Які правила виконують діти?
- Які правила ви виконуєте?

Практичне завдання

- Оформіть ці правила на плакаті. Поступово доповнюйте їх тими, які вам здаються важливими, щоб ваше шкільне життя не затьмарювалося неприємностями.
- Прочитайте вірш Євгена Бандуренко «Дуже хочуть тишини» на с. 52.
- Як ви вважаєте, чи справді діти хотіли тиші? Доведіть свою думку. Розкажіть, коли і як ви домагаєтеся тиші у своєму класі.

- Яких правил поведінки треба дотримуватись у школі під час перерви?
- Розгляньте малюнок на с. 53. Які правила порушують учні?

Робота в групі

— Обговоріть, що слід робити, коли: пролунав дзвоник на урок; ти запізнився на урок; забув узяти олівці на урок малювання; хочеш допомогти своєму товаришеві, який відповідає біля дошки.

— Прочитайте текст «Стеж за поставою» на с. 53 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнки на с. 54. Як поводить ся Андрій? Яких правил не дотримував Сашко? Що ви порадите йому? На кого ви схожі — на Андрія чи на Сашка?

— Прочитайте вірш за Іваном Світличним на с. 54. Про що в ньому йдеться?

— Розгляньте малюнок на с. 54. Складіть речення за малюнком, використовуючи слова вірша.

— Що ви встигаєте зробити протягом дня? Чи дотримуєте розпорядку дня? Як би звучав цей вірш, якби він був про працювитаго хлопчика?

— Що ви знаєте про історію й традиції рідної школи?

— Кожен навчальний заклад має свої звичаї, традиції, свята.

— Що таке традиції школи?

Традиція школи — це те, що передається від покоління до покоління як загальноприйняте, загальнообов'язкове, визнане необхідним для забезпечення подальшого існування й розвитку даної школи.

Чи є в нашій школі традиції? Яку подію або заходи ви б хотіли зробити традиційними?

Наприклад, у школі можна створити музей, якщо назбирати багато цікавого матеріалу певної тематики, або картинну галерею, організувати різні виставки. Це вже традиції, які житимуть довго-довго, бо цікаве завжди підтримають інші учні, і старші, і молодші.

— Які свята стали традиційними у школах? (*День знань, Свято першого та останнього дзвоника, прощання зі школою, День вчителя*)

— Обговоріть проект «Історія моєї школи» (с. 55–56).

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Виконанням малюнка «Наша школа» (робота в групах)

Діти об'єднуються у групи по п'ять осіб і малюють слово «ШКОЛА». Кожна дитина з групи малює тільки одну букву, але так, щоб ця буква відбивала його ставлення до школи. За малюнками одне одного діти розповідають, хто і як ставиться до школи.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що таке школа? Що вока дає людині?

— Чи дорога вам ваша школа? Чому ви її любите?

— Що ви хотіли б змінити у школі?

— Які нові традиції вам хочеться впровадити у нашій школі?

— Що ви могли б зробити корисного для школи?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 48–56.

Урок 13. ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ. ПОВОДЬСЯ З ІНШИМИ ТАК,
ЯК ТИ ХОТІВ БИ, ЩОБ ПОВОДИЛИСЬ ІЗ ТОБОЮ.
ЯК ТРЕБА ВІТАТИСЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: систематизувати й розширити знання учнів про правила поведінки; розвивати спостережливість; виховувати бажання дотримувати правил поведінки, культури спілкування.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ (див. додаток на с. 20)

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про правила культурної поведінки.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 56–62)

— Прочитайте текст «Правила поведінки» на с. 56 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Що таке поведінка?

— Розгляньте малюнки на с. 56. Висловіть свою думку про кожного з дітей.

Робота в групі

— Обговоріть відповіді на подані запитання.

- Що треба зробити, перш ніж увійти до чужого дому або квартири?
- У якому порядку пасажери повинні заходити в автобус?
- Чи потрібно знімати кашкет, коли зайдеш до церкви, бібліотеки, театру, до друзів у гості; коли сідаєш до столу?
- Що слід робити з обгорткою від цукерки, з недогризком яблука?
- Чи можна смикати дівчинку за волосся, показувати язик, дражнитися?

— Прочитайте текст «Поводься з іншими так, як ти хотів би, щоб поводитись із тобою. Місто навпаки» на с. 56 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Спробуйте описати місто чемних людей. У якому місті вам хотілося б жити? Чому?

Робота в групі

— Прочитайте поради на с. 58, які дають своїм дітям мешканці Чемного і Нечемного міст. Оберіть ті, які ви вважаєте правильними. Поясніть свій вибір.

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 58. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте вірш Володимира Верховеня «Чемний кіт» на с. 59–60.

— Назвіть героїв вірша. Розкажіть про кожного з них. Як ви розумієте слово *гречний*?

— Прочитайте про це у тлумачному словнику на с. 60.

Робота в групі

— Хто знає більше чемних слів? Переможця нагороджують знаком «Золота дитина» і підписують йому (їй) вітальну листівку з колективними побажаннями.

- Прочитайте текст «Кому — “ти”, а кому — “ви”» на с. 60.
- Як ви звертаєтесь до своїх батьків? А ваші друзі? Як звертаються до своїх батьків ваші батьки? Як ви звертаєтесь до дідуся, бабусі?
- Прочитайте текст «Як треба вітатися» на с. 61–62.
- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Розгляньте малюнки на с. 61. Які правила проілюстровано?
- Чи замислювалися ви, що про вас думають люди: ввічливі ви чи грубі; уважні чи байдужі; чемні чи нечемні?

Робота в парі

- Об'єднайтеся в пари. Обговоріть правила користування телефоном на с. 62.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

Гра «Світлофор увічливості»

- Позначте те, що є ввічливим, зеленим кольором, неввічливим — червоним.

- Під час розмови розмахувати руками.
- Голосно розмовляти, галасувати, верещати.
- Кепкувати над кимось у гурті.
- Уступати дорогу старшим і дівчаткам.
- Показувати на когось або на щось пальцем.
- Сперечатися на кожному кроці з будь-якого приводу.
- Перебивати розмову дорослих або ровесників.
- Говорити погано про відсутніх.
- Іронічно посміхатися над кимсь.
- Грюкати дверима.
- Вітатися, усміхаючись.
- Повчати і критикувати друга на людях.
- Попросити пробачення у свого товариша.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Які правила поведінки вивчили на уроці?
- Наведіть приклади правил поведінки, яких ви дотримуете.
- Які нові правила поведінки ви запам'ятали?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 56–62.

Урок 14. ЯК ПОВОДИТИСЬ У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Дата _____

Клас _____

Мета: систематизувати й розширити знання учнів про правила поведінки в громадських місцях: громадському транспорті, кінотеатрі, бібліотеці; розвивати спостережливість; виховувати бажання наслідувати зразки культурної поведінки, дотримувати правил поведінки у громадському транспорті, кінотеатрі, бібліотеці.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Вікторина

- З якими словами вранці слід звертатися до своїх рідних, до вчительки, до своїх друзів, сусідів, знайомих?
- Як потрібно звертатися до людини із проханням?
- Як попросити вибачення?
- Що треба відповісти, коли ви отримуєте подарунок?
- Що треба відповісти, якщо ви не в змозі виконати чиесь прохання?
- Якими словами можна підтримати товариша, якщо йому погано або в нього щось трапилося?

2. Гра «Правила з помилками»

- Якщо в кімнаті багато людей, голосно привітайся з усіма одразу.
- До старших за віком, незнайомих людей обов'язково треба звертатися на «ти».
- Чемний хлопчик завжди смикає дівчат за кіски.
- Якщо ти здалеку помітив знайомого, кричи через усю вулицю або з вікна.
- Увічливі діти ніколи не поступаються місцем старшим.

3. Вправа «Мікрофон»

— Що таке громадські місця? (*Місця, якими користується громада, тобто люди.*)

— Які ви знаєте громадські місця? (*Магазин, ринок, театр, пошта, банк, музей, транспорт...*)

— У яких громадських місцях вам доводилося бувати?

— А чи говорили вам батьки, як потрібно там поводитися?

— Чи хочете ви про це знати?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, як саме слід поводитися у громадських місцях.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 63–69)

Робота в групі

— Прочитайте текст на с. 63. Поміркуйте, чому таке прохання до відвідувачів храму. Обговоріть, яких правил дотримують у мечеті, синагозі, музеї, читальні, на виставці.

— Які з перелічених місць можна назвати громадськими, а які — ні? Чому?

Бібліотека, храм, кінотеатр, спальня, трамвай, метро, кухня.

— Розгляньте малюнок на с. 63. Розкажіть, які правила порушили діти в бібліотеці.

Робота в групі

— Прочитайте вірш Галини Малик «Королівство Ану» на с. 64–65 за особами.

— Поміркуйте, як мають звучати слова-звертання героїв із королівства Ану, якщо їх помістити у королівство Будаєласка. Запишіть ці слова на дошці.

— Розгляньте малюнок на с. 65. Розкажіть, що на ньому зображено.

— Прочитайте вірш Рауфа Галіпова «Що солодше? Що гіркіше?».

— Дайте свій варіант відповіді, що буває найсолодшим, а що — найгіршим.

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 66. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте оповідання «Друзі» на с. 67, розгляньте малюнок і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Як ви вважаєте, чи були хлопці справжніми друзями? Обґрунтуйте свою відповідь.

Робота в парі

— Об'єднайтеся в пари. Звертаючись по черзі одне до одного, продовжіть речення.

- Мені подобається, коли ти...
- Я бажаю тобі...
- Я хочу разом із тобою...
- Я дякую тобі за...

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 68. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте оповідання «Жартома і всерйоз» за Яном Камичеком на с. 68 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Як ви розумієте слова *кепкувати* і *випробуваний*? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 69.

— Які ще жартівливі правила можна було б додати до списку, складеного автором тексту?

— Розкажіть про свого друга (*свою подругу*).

Робота в групі

— Пограйтеся в гру «Чарівні окуляри». Крізь них можна бачити тільки хороше. Передаючи їх із рук у руки, розкажіть, що гарного ви бачите в учневі (*учениці*), який (*яка*) поруч.

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 69. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Яке дозвілля найкраще для вас? Скільки книжок ви прочитали протягом року?

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Рольова гра «У бібліотеці» (див. додаток на с. 22)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Які правила поведінки вивчили на уроці?

— Наведіть приклади правил поведінки, яких ви дотримуєте.

— Які нові правила поведінки ви запам'ятали?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 63–69.

Мета: розширити знання учнів про людські чесноти; вчити думати про свої вчинки та їхні наслідки; розвивати мислення, мовлення; виховувати позитивні риси характеру.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ (див. додаток на с. 44)

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про те, які риси характеру належать до людських чеснот.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 70–76)

— Прочитайте текст «Ввічливість» на с. 70–71 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Як ви розумієте слово *ввічливість*?
- Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 71.

Робота в парі

— Об'єднайтеся в пари. Обговоріть текст і розгляньте малюнки на с. 70–71. На основі тексту і малюнків складіть правила ввічливості.

Робота в групі

— Прочитайте вірш Грицька Бойка «Сашко» на с. 72.
— Обговоріть поведінку Сашка.
— Складіть поради цьому нечемному хлопчику. Запишіть їх на дошці або плакаті.

— Прочитайте текст «Щедрість і жадібність» за Робертом Ротенбергом на с. 72–73 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Що таке щедрість? Наведіть приклади.
- Розгляньте малюнки на с. 73. Про що вони розповідають?

Практичне завдання

— Улаштуйте в класі куточок однокласників. Виготовте з паперу «кишеньки» з іменами учнів. Наклейте на великий аркуш. До «кишеньок» можна покласти записки з подякою за щось, вітання з днем народження, іншим святом або просто зі словом «Молодець!» за гарну відповідь на уроці.

— Прочитайте текст «Бути ощадливим — добре, скупим — погано» на с. 74 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що на вашу думку, означає бути ощадливим?
- Як ви вважаєте, у хлопчика, про якого йдеться в тексті, багато друзів?

Чому?

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 75. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

Робота в групі

— Прочитайте українську народну казку «За добро — добром» на с. 75–76 за особами.

— Поміркуйте, чому вона так називається.

— Обговоріть, чого Мишка навчила Лева.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Робота над прислів'ями

— З'єднайте частини прислів'їв.

Добре роби,	а не примітливий.
Кого почитають,	добре буде й тобі.
Робиш добро — не кайся,	а зла уникай.
Все добре переймай,	а робиш зло, на зло й сподівайся.
В чужому домі будь привітливий,	того й величають.

— Не лише дітям, а й дорослим хочеться, щоб усі їхні друзі, і всі сусіди, і навіть зовсім незнайомі перехожі завжди ставилися до них уважно, по-доброму. І весь секрет у тому, що тільки до ввічливої, вихованої і доброї людини сторонні люди завжди ставляться по-доброму. Тільки таку людину всі люблять, поважають. І у неї є вірні й надійні друзі.

Якщо хочеш, друже,
Щоб тебе любили,
Чемним і привітним,
Добрим, чесним будь!
Не роби другим,
Що тобі не мило!
Правило це мудре,
Друже, не забудь!

2. Робота в парі

— Підкресліть якості, які людина повинна викорінювати в собі.

Щедрість, скупість, ввічливість, працьовитість, делікатність, улесливість, жадібність, справедливість, агресивність, доброта, брехливість.

— З'єднайте стрілочками близькі за значенням назви людських чеснот.

Доброта	чесність
правдивість	поміркваність
розважливість	чуйність
делікатність	відвертість
щирість	сміливість
рішучість	тактовність

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Які риси характеру належать до людських чеснот?

— Серед позитивних і негативних слів-характеристик оберіть позитивні.

Уважний, чуйний, щедрий, жадібний, ледачий, хазяйнуватий, щирий, делікатний, байдужий, скупий, легковажний, ввічливий, лагідний, відповідальний, чемний, милосердний, справедливий, хитрий, жорстокий, рішучий, злий, працьовитий, охайний, наполегливий.

VII. ДОМАШНЕ ЗАВДАННЯ

С. 70–76.

Мета: продовжити ознайомлення учнів з людськими чеснотами; вчити наводити оцінні судження, аргументувати переваги добрих учинків; викликати бажання творити добро і уникати злих учинків.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

— Назвіть позитивні якості людини.

Чесність, егоїзм, чуйність, хитрість, делікатність, щирість, рішучість.

— Наведіть приклади ввічливого поведіння, щедрості, ошадливості.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про переваги добрих учинків.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 77–81)

— Прочитайте текст на с. 77 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Що означають слова *добро, доброта, милосердя*?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 77.

— Про яку людину кажуть, що вона безсердечна?

— Знайдіть спільне між словами *добро, доброта, добродій*.

— Як, на вашу думку, виявляються доброта й милосердя людини?

— Доброта — це чутливе, дружнє ставлення до людей; привітність, ласка, прихильність. Доброта — це стан душі людини, що спонукає творити добро.

— Запам'ятайте: на добро слід завжди відповідати добром. Той, хто робить щось добре, не повинен чекати винагороди.

Практичне завдання

— Організуйте в класі куточок добрих справ. На великий аркуш можна наклеювати маленькі смужки з побажаннями своїм друзям, описом справ, за які ви комусь удячні.

Робота в групі

— Прочитайте українську народну казку «Вовк та кіт» на с. 78–79.

— Обговоріть поведінку вовка.

— Змініть текст казки таким чином, щоб учинки вовка допомогли йому уникнути біди.

— Доберіть прислів'я за змістом казки. (*Що посієш, те й пожнеш.*)

— Прочитайте притчу «Добро і Зло» на с. 79. Про що в ній ідеться? Як Добро віддячило Злу?

— Продовжіть твердження.

• Ніхто не має права: ображати, карати, принижувати,...

• Кожен має право: захистити, допомогти, поділитися,...

— Виберіть та обґрунтуйте правильні, на вашу думку, міркування на с. 79

• Злі люди завжди самотні.

• Зробив добро — похвались.

• На зло відповідай добром.

Робота в парі

- Прочитайте текст «Делікатність» на с. 80.
- Розгляньте малюнки на с. 81. Обговоріть текст і на його основі сформулюйте правила делікатної поведінки людини, як-от: негарно в чужому домі заглядати без дозволу в шафу, шухляди столу тощо.
- Наведіть приклади делікатної поведінки своїх знайомих.
- Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 80. Розкажіть, про що ви дізналися.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Гра «Добрі чарівники»

— Я пропоную вам стати добрими чарівниками. Ви одне одному передаватимете «мікрофон» і пригадувати, які добрі справи зробили.

2. Гра «Хвости»

- Продовжіть прислів'я.
- Хто людям добра бажає, — ...
- Перший крок до добра — ...
- Робиш добро — ..., робиш зло — ...

Слова для довідок: не кайся; той і собі має; не роби зла; зла й сподівайся.

3. Робота в групах

Складання прислів'їв про доброту

Добре слово і	безмежна.
Вітер рушить гори,	мороз зігріє.
Сила слова	що дощ у посуху.
Тепле слово і у	залізні ворота відкриває.
Добре слово дім буде,	а зле руйнує.
Добре слово людині	яким відкривають серця.
Слово — ключ,	а слово — дружбу.
Мале зле слово	велику образу творить.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що таке добро? (*Корисна справа, вчинок.*)
- Що таке доброта? (*Чутливе, дружнє ставлення до людей.*)
- Як виховати в собі доброту?
- Що дається в нагороду за добро?
- Чи можна прожити без доброти? Чому?
- До кого можна бути добрими?
- Кого у нашому класі можна назвати добрим?
- Яке слово є протилежним до слова *добро*?
- До чого призводить зло?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 77–81.

Урок 17. ДОДЕРЖУЙ ДАНОГО ТОБОЮ СЛОВА

Дата _____

Клас _____

Мета: узагальнити знання учнів про переваги добрих учинків, загальнолюдські правила суспільного життя; спонукати школярів до виконання моральних правил людських чеснот; вчити дотримувати даного слова.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Тестування

- Делікатність — це:
 - тактовність до оточуючих;
 - незалежність;
 - байдужість до оточуючих.
- Щедрість — це:
 - взяти в сусіда і віддати тому, хто потребує допомоги;
 - нічого не шкодувати для інших;
 - прийти на допомогу, але попросити чогось і для себе.
- Позначте «+» твердження, що характеризує делікатну людину.
 - Учитель написав записку батькам мого товариша, який захворів. Я передав записку, але спочатку прочитав її, щоб не нашкодити другові.
 - Я ніколи не читаю чужих листів чи записок.

2. Гра «Правильний вибір»

— Підкресліть якості, які людина повинна викоринювати в собі.
Щедрість, скупість, ввічливість, працьовитість, делікатність, улесливість, жадібність, справедливість, агресивність, доброта, брехливість.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, що означає дати слово.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 81–85)

- Прочитайте текст на с. 81–83 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.
- Яким ви собі уявили хлопчика?
 - Що він задумав зробити? (*Перевиховатися.*)
 - З чого він почав змінювати свою поведінку? (*Дав собі слово, що стане зразковим.*)
 - Що завадило хлопчикові здійснити свій задум? (*У хлопчика не було сили волі дотримати слова.*)
 - Коли у хлопчика «ніби скеля з плечей зсунулася»? (*Коли він відклав свої справи на завтра.*)
 - Як ви розумієте значення слова *треба*?
 - За яких умов хлопець зможе досягнути своєї мети?
 - Що означає, на вашу думку, *дати слово*?
 - Як ви розумієте вислів *господар свого слова*?

Робота в групі

- Прочитайте текст за особами.
- Обговоріть поведінку хлопчика. Як ставилася до нього мама?
- Чи погоджуєтеся ви з міркуваннями хлопчика?
- Що виявилось для нього важким?

— Розгляньте малюнки на с. 84. Обговоріть ситуації за малюнками. Які поради ви можете дати дітям?

— За допомогою батьків складіть для себе план виконання зобов'язань і щоразу підглядайте у нього, перевіряйте, чи додержали ви даного собі слова.

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 85. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Розповіді про подібні життєві ситуації учнів класу

— Який висновок ми можемо зробити для себе?

Запам'ятай!

- Не кидай слів на вітер.
- Не давай легковажних обіцянок.
- Будь господарем свого слова.
- Не той молодець, що починає, а той, що кінчає.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Про що ви дізналися на уроці?

— Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 81–85.

ДОДАТОК ДО УРОКУ 18

Слухання й обговорення оповідання

ЧОМУ ЗДИВУВАВСЯ ПЕТРИК

Мама залишила Петрика вдома, а сама пішла до крамниці по хліб.

Петрик сидів біля відчиненого вікна. На вікні стояла кришталева ваза. Надворі було тепло. Сяяло сонце, співали пташки.

Великий барвистий метелик сів на кришталеву вазу. Петрику захотілося впіймати метелика. Він зіп'явся на вікно, простяг руку, штовхнув вазу. Кришталева ваза впала на подвір'я й розбилася.

— Що ж тепер буде? Що скаже мама? — засумував хлопчик.

Він позбирав скалки, відніс на город і закопав лопаткою в землю. Сів біля вікна Петрик і чекає маму.

Ледве мама відчинила двері, Петрик підбіг до неї й каже:

— Мамо, то не я розбив кришталеву вазу. Не я скалки відніс на город і закопав маленькою лопаткою.

В очах матері Петрик відчув тривогу.

— Хто ж розбив вазу? — запитала мама.

— Метелик, — відповів Петрик тихо.

Мама всміхнулась.

— Як метелик розбив вазу — це зрозуміло... — сказала вона. — Але як він відніс ті скалки на город, як закопав їх — дивно.

Петрик теж здивувався. Настільки здивувався, що аж заплакав.

В. О. Сухомлинський

Урок 18. НАМАГАЙСЯ НЕ ОБМАНЮВАТИ

Дата _____

Клас _____

Мета: узагальнити знання дітей про загальнолюдські правила суспільного життя; спонукати школярів до виконання моральних правил людських чеснот; вчити аналізувати, співставляти, виділяти головне; виховувати чесність.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Робота в парах

Гра «Я знаю такі людські чесноти...»

— Увічливість, щедрість, делікатність, уміння дотримувати даного слова, правдивість — це такі людські чесноти, які повинна мати кожна людина.

2. Гра «Утвори пару»

— З'єднайте стрілочками близькі за значенням назви людських чеснот.

Доброта	чесність
правдивість	поміркованість
розважливість	чуйність
делікатність	щирість
рішучість	відвертість
сміливість	тактовність

3. Гра «Правильний вибір»

— Позначте «+» вислів, що характеризує людину, яка дотримує даного нею слова.

- Я обіцяв мамі гарно вчитись. З понеділка і почну.
- Я пообіцяв мамі допомогти. Зараз же і почну.

4. Слухання й обговорення оповідання В. О. Сухомлинського (див. додаток на с. 40)

- Чому засумував хлопчик?
- Як він виправдовувався перед мамою про розбиту вазу?
- Чому хлопчик заплакав?
- Чи завжди ви буваєте чесними і правдивими?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про чесність і правдивість.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 85–90)

— Прочитайте текст на с. 85 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?

Робота в групі

— Прочитайте текст «Правдиві два слова» Владислава Кузнецова на с. 85–87 за особами.

— Поміркуйте, як Сергійкові треба було вчинити, щоб про нього сказали: «Хлопчик говорить правду».

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 87. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Прочитайте оповідання «Брехун» за Левом Толстим на с. 88 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що трапиться, коли всі казатимуть неправду? Спробуйте уявити такий безлад.

— Розгляньте малюнок на с. 88. Перекажіть оповідання за малюнком.

Робота в групі

— Об'єднайтеся в групи. Створіть за оповіданням мультфільм з окремих кадрів-малюнків. Розгорніть сюжет на дошці. Запишіть під малюнками основну думку твору.

Робота в групі

— Прочитайте вірш Івана Світличного «Сорока» на с. 89–90 за особами — хтось від імені сороки, а решта учнів нехай їй заперечують і виправляють її вислови.

— Якою була сорока?

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 90.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

1. Гра «Доповни пораду»

- Чесна людина завжди говорить... (*правду*).
- Якщо зробив негарний учинок, слід відразу визнати свою... (*провину*).
- Коли щось обіцяєш, завжди треба виконувати... (*свої обіцянки*).
- Правдива людина ніколи свого товариша... (*не обдуристь*).
- Потрібно бути завжди правдивим, щоб не завдавати іншим... (*прикроців*).
- Якщо у чомусь завинив, то не слід перекладати свою провину... (*на інших*).
- Чесна людина не буде говорити про інших людей погано, не буде передавати... (*плітки*).

2. Робота над прислів'ями

— Потрібно завжди говорити тільки правду, якою б вона не була. У народі кажуть: «Правда світліша за світле небо». Дотримуйте чесного слова і дорожіть ним.

— Поясніть прислів'я.

- Брехні, як і шило, в мішку не сховаєш.
- Хто вчора збрехав, тому завтра не повірять.
- Маленька правда переможе велику неправду.
- Краща гірка правда, ніж солодка брехня.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Чи важко бути чесним?

— Що потрібно робити, щоб тебе назвали чесною людиною?

— Чи траплялися у вашому житті випадки, коли чесність допомогла вам подолати неприємності?

— Хто у вашій сім'ї найчесніший?

— Розкажіть про людину, яка є для вас взірцем чесності.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 85–90.

Урок 19. НЕ МОЖНА БРАТИ ЧУЖЕ

Дата _____

Клас _____

Мета: довести учням, що в жодному разі не можна брати чуже; сприяти формуванню прагнення керуватися у своєму житті цим правилом; виховувати повагу до чужої та своєї власності.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Тестування

— Якщо ти знаєш, що товариш обманює вчителя, ти:

- повідомиш учителя;
- розкажеш усім однокласникам;
- поговориш із товаришем про його вчинок.

2. Гра «Правильний вибір»

— Підкресліть позитивні якості людини:

Щедрість, скупість, ввічливість, працьовитість, делікатність, улесливість, жадібність, справедливість, агресивність, доброта, брехливість.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, чому в жодному разі не можна брати чуже.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 90–91)

— Прочитайте текст з дитячої читанки «Вінок» на с. 90–91 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Про кого ви прочитали?

— Розкажіть, що трапилося з Федьком.

— Поясніть слова коваля: «Чуже добро пече руки».

— Виберіть з поданих слів слова, які характеризують Федька: *зłodий, пустун, бережливий*. Поясніть свій вибір.

Робота в групі

— Чи траплялося комусь із вас бути жертвою злодія? Якщо так, то що ви відчували? Обговоріть такі ситуації.

Практичне завдання

Виготовте стіннівку «Наш клас», щоб вітати однокласників з різними подіями (*перемогою в змаганнях, успіхами в навчанні тощо*).

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

1. Тестування

— Якщо ти побачив, що товариш узяв чужу річ, ти:

- розкажеш тому, в кого взяли цю річ;
- розкажеш учителеві;
- поговориш із товаришем, доведеш, що чуже слід повернути.

2. Робота в групі

— Назвіть імена казкових героїв, які могли взяти чуже (*вкрасти*).

- «Лисичка-суддя».

Лисичка обманула котиків і з'їла весь шматок сиру, поки «ділила» його на два однакових шматочки. (Трапляються випадки, коли хтось намагається заволодіти чужим здобутком, вдаючись до хитрощів та обману, тому не всім людям можна довіряти.)

- «Коза-Дереза».

Коза оселилася в хатці Зайчика і не пускала його до оселі. (І в реальному житті буває так, що хтось хоче нечесним шляхом заволодіти чужим майном.)

- «Три ведмеді».

Дівчинка без дозволу зайшла до чужої хатинки і користувалася чужими речами. Дівчинка їла з чужого посуду. (Не можна без дозволу брати чужі харчі.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 90–91.

ДОДАТОК ДО УРОКУ 15

1. Гра «Доповни правила»

1) *Правила поведінки в тролейбусі, автобусі, трамваї, маршрутному таксі.*

- Чекаючи транспорт, не можна стояти... (на краю тротуару).
- Під час посадки не можна... (штовхатися).
- Поступайся місцем людям... (похилого віку).
- Якщо в салоні немає вільних місць, тримайся за... (поручні).
- Обов'язково потрібно проплачувати... (проїзд).
- (Не можна) ... галасувати в салоні, висовувати руки та голову у відчинені вікна.
- Під час руху... (не можна) стояти на сіддях і притулятися до дверей.

2) *Правила поведінки в метро.*

- Спускаючись ескалатором, потрібно триматися за... (поручні).
- Підходити до дверей вагону можна тільки після... (повної зупинки потягу).
- Входити до вагону можна тільки після того, як... (вийдуть пасажери).
- Якщо щось упало на колію, не... (діставати річ самостійно), повідомити про це... (працівника станції).

2. Гра «Так чи ні?»

- На вулиці голосно розмовляю, галасую, сміюся.
- Поступаюся місцем старшим.
- На вулиці гризу насіннячка, недогризки від яблук.
- Під час відвідування кінотеатру не галасую, не бігаю, не затіваю ігри.
- Розштовхую інших дітей, займаючи місце.
- Кидаю папірці від цукерок у магазині.
- Під час перегляду кінофільму не заважаю глядачам, не свищу, не тупочу.
- У салоні автобуса голосно розмовляю.
- Поводжуся чемно, дисципліновано.
- До кінозали приходжу вчасно.

ЛЮДИНА В СУСПІЛЬСТВІ

Дата _____

Клас _____

Урок 20. СУСПІЛЬСТВО

Мета: дати учням поняття суспільства як єдності людських спільнот, розповісти про їх різноманітність; допомогти учням усвідомити свою належність до українського суспільства; виховувати патріотичні почуття.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

— Чим людина відрізняється від інших істот? (*Людина є членом суспільства.*)

— Назвіть ознаки людини як представника суспільства.

Народжується, харчується, росте, розмовляє, дихає, міркує, плаче, розмножується, радіє, працює, спілкується, помирає.

— Що ми називаємо суспільством? (*Об'єднання людей, які взаємодіють, залежать один від одного.*)

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про суспільство як єдність людських спільнот.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 92)

— Чи погоджуєтеся ви з думкою, що жодна людина не існує сама по собі, і кожен із нас може жити лише серед людей?

— Кожен із нас належить до певного колективу, групи, вікової категорії.

— Прочитайте текст на с. 92 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнки на с. 92. Хто належить до суспільства?

— Запам'ятайте! Людину творить країна, де вона народилась. Але й країну створюють люди, які в ній живуть.

2. Розповідь учителя

— Отже, ми з'ясували, що жодна людина не існує сама по собі, і кожен із нас може жити лише серед людей.

Кожен із нас належить до певного колективу, групи, вікової категорії. Так, навчаючись у школі, ми належимо до учнівського колективу, ставши дорослими і здобувши професію, ми можемо належати до тієї чи іншої професійної групи (*лікарів, учителів тощо*), до певного соціального класу (*наприклад, до робітничого*). Люди поділяються на групи і залежно від того, де вони проживають, виділяють міське і сільське населення. Як бачимо, в суспільстві існує дуже багато різних людських спільнот.

Людськими спільнотами є також сім'я, нація тощо.

Перш за все, будь-яка спільнота характеризується взаємодією між людьми. Так, навіть важко уявити, щоб учні, наприклад, вашого класу, не спілкувалися між собою, не обмінювалися інформацією тощо. А чи може існувати така спільнота, як заводський колектив, члени якого між собою не взаємодіяли б?

Важливою ознакою людської спільноти є існування специфічних для неї цінностей, традицій. Наприклад, молодь віддає перевагу рок- і поп-музиці, тоді як люди старшого віку насолоджуються різними жанрами класичної музики. Житель села вітається з кожним зустрічним, інакше його чекатиме осуд громадської думки. Якщо так само чинитиме житель міста, то це, щонайменше, викличе подив у перехожих. Це свідчить про те, що селяни і городяни дотримують різних традицій, різних поглядів на взаємини між людьми.

У людей, які належать до однієї спільноти, спостерігається подібний спосіб життя, подібні інтереси, потреби, правила поведінки. Це і дає змогу відрізнити одну людську спільноту від іншої.

Сукупність усіх спільнот, які взаємодіють між собою, утворює суспільство.

Суспільство — це ознака тільки людського співтовариства. Говорячи про тварин, навіть найрозвинутіших мавп, собак чи дельфінів, слово *суспільство* не використовують. Відносини, що виникають у людському суспільстві, називають суспільними відносинами. Життя людей надзвичайно багатогранне, тому й суспільні відносини є дуже різноманітними.

Оскільки спільноти перебувають у певних взаєминах, у своїй діяльності залежать одна від одної, то їхні стосунки залежать і від того, наскільки кожна група діє, не лише виходячи зі своїх власних інтересів, а й враховуючи інтереси інших спільнот. Можна припустити, що між учителями та учнями тим менше буде образ, непорозумінь, чим більше вони рахуватимуться з інтересами одне одного. Необхідність саме такого підходу стає очевиднішою, коли йдеться про стосунки людей різних національностей, держав. Це сприятиме уникненню сутічок, конфліктів, збереженню злагодності між людьми. Варто також пам'ятати, що є інтереси — спільні для всіх жителів України. Це — будова незалежної держави, збереження миру.

3. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Тестування

- Об'єднання людей, які взаємодіють, залежать один від одного, називають:
 - суспільством;
 - колективом;
 - родиною.
- До суспільства належить:
 - людина;
 - тварина;
 - рослина.

2. Робота в групах

— Доповніть речення.

- Людину творить ..., в якій вона народилася, але й країну створює...
- Суспільство досягає найвищого розвитку, коли складається з усебічно розвинутих...
- Щоб народжений людиною став нею, йому потрібно...

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що таке людська спільнота? Наведіть приклади. (*Сім'я, нація, шкільний колектив*)

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 92.

Мета: формувати в учнів уявлення про Україну як незалежну державу; розвивати творче мислення, уяву; виховувати патріотичні почуття.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Тестування

Суспільство — це:

- а) об'єднання людей, які пов'язані родинними зв'язками;
- б) об'єднання людей за місцем проживання;
- в) об'єднання людей, які взаємодіють, залежать одне від одного.

— Без кого не існує суспільство? (*Без людини*)

— Що необхідно робити, щоб був лад у суспільстві?

— «Людина може обійтись без багатьох речей, але не без іншої людини», — сказав один учений. Поясніть, як ви розумієте ці слова.

2. Читання акрорівша і загадки

- У всіх людей одна святиця,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустиня,
Аніж земний в чужині край.
Їм красить все їх рідний край.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, без Батьківщини.

М. Чернявський

- У світі одна — всім потрібна вона. (*Батьківщина*)

— Чим ви найбільше пишаєтеся у своїй Вітчизні?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про свою Батьківщину як державу.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 93–96)

— Прочитайте текст на с. 93 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнок на с. 93. Складіть речення за малюнком.

Робота в парі

— Об'єднайтеся в пари. Обговоріть такі питання.

— Хто з вас подорожував Україною? Де побував? Що цікавого дізнався про Україну?

Практичне завдання

— Виконайте в групах проект «Подорожуємо Україною». Оформіть його у вигляді альбому. Тут можна розміщувати не лише листівки з видами різних місць, а й світлини, марки, малюнки.

З'ясуйте:

- чим переважно займаються люди в тій чи іншій місцевості;

- які в них місцеві традиції (як відзначають свята, чим і що прикрашають, як одягаються).

Зразок виконання проекту вміщено на с. 55–56.

— Прочитайте текст «Хто ти? Якого роду-племени?», розгляньте малюнки на с. 94–95.

— Що нового ви дізналися?

— Хто такі громадяни?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 95.

— *Запам'ятайте!* Зростати громадянином своєї країни означає:

- прагнути до знань, мудрості, до корисної людям діяльності;
- дізнаватися про історію свого народу, берегти все краще, що нам дісталось від дідів-прадідів;
- шанувати традиції українського народу.
 - Хто живе в Україні?
 - Як одним словом можна назвати всіх мешканців України?

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Робота над прислів'ями

- Де рідний край, там і рай.
- Де не є добро, а дома краще.
- Вдома і стіни гріють.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Як називається наша Батьківщина?

— А ви хто такі?

— Якою ми хочемо бачити Україну?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 93–96.

Мета: поширити знання учнів про українське суспільство, довкілля, в якому живе дитина; розвивати мислення, мовлення; виховувати патріотичні почуття.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ**

- Діти, яку землю ми називаємо рідною?
- Як називається наша країна?
- Яку назву має народ нашої держави?
- Яку назву має головне місто України?
- Ми народилися і живемо на такій чудовій, мальовничій землі, в нашій славній Україні. Тут народилися і живуть наші батьки, тут — корінь українського народу. Тому цю землю ми називаємо Батьківщиною. Любов до нашої неосяжної Батьківщини починається з любові до маленької батьківщини, до пам'яті про рідний поріг, стежки дитинства до народних звичаїв і традицій.
- Чи знаєте ми, звідки пішла назва нашої країни? Послухайте легенду.

ЛЕГЕНДА ПРО УКРАЇНУ

Колись давним-давно в одному селі жила бідна вдова. Не було в неї ніякої втіхи від життя, тільки одна важка робота. І ось настав радісний день. У неї народилась дівчинка — маленька, крихітна, гарненька. І мати стала думати, яке ім'я дати своєму дитяті. Тут, звідки — невідомо, осяяна маревом, з'явилася в хаті чарівниця. Вона з тривогою і жалістю дивилася на немовля і сказала вдові: «Не давай дитині імені, вона сама його знайде, а якщо даси, то вона помре».

Дівчина росла-підростала, була розумною, слухняною, але невеселою, часто журилася тим, що у неї немає імені. І ось їй виповнилось 16 років. Задумала вона вирушити у білий світ, щоб знайти своє ім'я. Мати ніяк не хотіла розлучатися з донькою, але вона була невідступна і потайки вирушила в дорогу. Бідна вдова чекала день, другий, не витримала розлуки і пішла свою доньку шукати.

Ішла, йшла і вийшла в чисте поле, жовте-жовте і пшеницею колоситься. У чистому блакитному небі ластівки кружляють, світить ясне сонечко. І бачить мати — спить на полі дівчина, її дочка, та така гарна, що вона мимоволі замилувалась нею. Раптом потемніло сине небо, здійняв вітер куряву, полягла до землі колосиста пшениця. Почувся тупіт та іржання коней, брязкання зброї, вигуки чужою мовою. Це були війська хана Батия. Попереду їхав син хана.

Раптом він побачив красуню-дівчину, зупинився і вигукнув: «Укра-юина», що на його мові означало «Дівчина молода». Дівчина прокинулась, хан схопив її і забрав із собою. Мати, побачивши це, опустила на коліна і стала благати Господа Бога захисту для своєї єдиної дитини. Раптом стало все чорне-чорне, заgrimів грім, затряслася, здригнулася земля, а потому все стихло... По небу пропливали ніжно-блакитні хмаринки. Лише курява здіймалась навкруги, і на полі стояла самотня вдова.

Пішла вона плачучи по землі шукати свою дитину. А в пам'яті лишилося одне — Україна, Україна. Йшла... З очей падали сльози. І там, де на землю падали сльозинки, проростали квіти волошки. Мати йшла боса, колола ноги, і, де на землю падала крапля крові, виростали маки. Де пройшла мати по землі, так і стала та земля зватись Україною.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви більше дізнаєтеся про свій рідний край.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 96–100)

— У кожної людини є свій рідний куточок на Землі. Це край, де вона народилася. Жити на рідній землі — велике щастя!

— Розгляньте малюнки на с. 96. Зображення на якому з них нагадує вам ваш рідний край? Чим славиться ваш край? Яка природа вашого краю? Як її охороняють?

— Прочитайте вірш Миколи Вінграновського на с. 97.

— Назвіть річку, про яку так зворушливо написав поет.

— Як називається річка, що тече там, де ви живете? Яка вона: велика чи маленька? За що ви любите свою річку?

— Дізнайтеся в дорослих, чому річка у вашій місцевості має таку назву. Розкажіть про це в класі. Розпочинайте свою розповідь, наприклад, так: «Річка Черемош має таку назву тому, що в наших місцях росте багато черемхи».

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 97. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте оповідання Анатолія Григорука «Дивовижні імена» на с. 98–99.

— Розгляньте малюнок на с. 98 і перекажіть оповідання за малюнком.

— Як ви зрозуміли слова *врийль* і *вистрибцем*?

• Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 99.

Вправа «Мікрофон»

— Розкажіть про себе так, як розповідав Петрик своїй мамі.

— Чому кожного з нас можна назвати європейцем?

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 99. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Розгляньте малюнок на с. 100. Що на ньому зображено? Складіть речення.

— Прочитайте вірш Тетяни Бойченко на с. 100.

— Чи згадано у вірші про ваш край? Про що саме?

— З'ясуйте незрозумілі слова й вирази.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

Гра «Хвости»

— Закінчіть речення.

- Мое місто називається...
- Центральна вулиця міста...
- Я живу на вулиці...
- У місті є такі парки: ...
- У місті виготовляють...

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 96–100.

Мета: розширити і поглибити знання учнів про історичні скарби України; виховувати гуманне ставлення до спадщини українського народу; викликати бажання вивчати, берегти і примножувати багатство рідного краю.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

- Що ви знаєте про свою Батьківщину?
- Назвіть свою космічну адресу.

Є багато країн на Землі,
В них озера, річки і долини –
Є країни великі й малі,
Та найкраща завжди — Батьківщина.

- Якою ми хочемо бачити Україну?

— Наші предки залишили нам у спадок багату землю, свою історію, культуру, освіту, звичаї і традиції. А наше завдання — зберегти цей скарб і примножити його. Та перш за все ми повинні добре вивчити й пізнати минуле нашого народу.

У кожного народу
Історія своя.
І треба її знати, —
Так розумію я.
Зі мною, мабуть, згодні
Вона, і він, і ти.
Розкажуть про минуле
Нам різні пам'ятки.
Це замки і музеї;
Собори і церкви,
Картинні галереї,
Де вже бували ви.
Ще пам'ятники людям,
Тим, що тоді жили,
Що славили країну
І що взірцем були.
Ми вдячні нашим предкам,
Що пам'ятки нам зберегли,
І треба, щоб потомкам
Ми їх передали.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

- Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про історичні скарби України.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 101–104)

— Прочитайте текст на с. 101–102 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?

— Розгляньте фотографії на с. 101–102. Розкажіть, що ви дізналися про ці історичні пам'ятки України.

— Як ви розумієте слова *чумак* і *кобзар*? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 102.

Робота в парі

— Позмагайтеся, хто більше назве замків і палаців України.

Практичне завдання

— Принесіть з дому листівки, на яких зображено історичні пам'ятки України. Підготуйтеся й розкажіть у класі про одну з них.

— Прочитайте текст про музеї на с. 103–104. Розгляньте малюнок на с. 103. Про які музеї ви прочитали? У яких музеях бували ви?

Робота в парі

— Позмагайтеся, хто більше назве музеїв свого краю, а хто — України.

Практичне завдання

— За допомогою батьків зберіть інформацію про один із музеїв України: музей книги, музей лісу або музей води. Ознайомте з цією інформацією своїх однокласників.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

Гра «Утвори пару»

— Сполучіть кожну назву першого стовпчика із відповідною назвою другого стовпчика.

Софійський собор

Бахчисарай

Міська ратуша

Тернопіль

Ханський палац

Львів

Старий замок

Київ

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 101–104.

Мета: дати учням уявлення про державну символіку України; вчити поводитися в урочистих ситуаціях, у пам'ятних місцях; виховувати шанобливе ставлення до символів держави.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Тестування (див. додаток на с. 28)

2. Гра «Я знаю...»

— Пригадайте назви архітектурних пам'яток, які є в столиці України.

3. Робота над загадками

- На ріднім полі шепчуть колоски,
Я рад би знати тихі їх думки.
Я слухав, чув, як кожна колосина
Шептала тихо слово: ... (Україна).

М. Петров

- Красивий, щедрий рідний край
І мова наша солов'їна.
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься... (Україна).

4. Гра «Збери прислів'я»

Рідна земля і	а вдома краще.
Де не є добро,	та дома миліше.
За морем тепліше,	в жмені мила.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про державні символи України.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 104–107)

— Прочитайте текст на с. 104–105 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Що таке символ?
- Розгляньте малюнок на с. 104. Що на ньому зображено?
- Назвіть символи держави.
- Що таке герб?
- Де ви бачили Герб України?
- Опишіть його.
- Що означає Герб України?

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 105. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Разом з батьками дослідіть, на яких документах членів вашої сім'ї міститься Герб України, де його можна ще зустріти.

— Якби вам довелося розробляти герб свого роду, свого міста, що б ви зобразили? Поцікавтеся, може, у вашого міста вже є свій знак. Який він?

- Прочитайте вірш Наталки Поклад «Прапор» на с. 106.
- Що розповідається у вірші про Прапор України?
- Розгляньте малюнок на с. 106. Розкажіть, що на ньому зображено.
- Прочитайте текст на с. 106–107.
- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Пам'ятайте! Коли звучить Гімн України на урочистих подіях, потрібно встати.
- Розгляньте малюнок на с. 107 угорі. Як цей малюнок пов'язаний із текстом на с. 106–107?

Робота в групі

- Розгляньте малюнки на с. 107 унизу. Які квіти зображено?
- Уявіть, що ваш клас вирішив до Дня Незалежності України створити клумбу у вигляді Державного прапора. Обговоріть, які квіти на ній можна виростити.

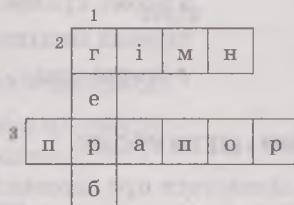
2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

1. Робота в парах

- Віднови речення.
- Коли звучить... (*Гімн України*) — потрібно встати, гордо і голосно співати.
- (*Гімн*) ... напам'ять треба знати, разом з усіма співати.
- Біля... (*Прапора України*) зупинись, честь віддати не лінився.
- Наш... (*герб*) — тризуб: запам'ятай і про це не забувай.

2. Розгадування кросворда

1. Тризуб на синьому тлі.
2. Урочиста пісня держави.
3. Синьо-жовте полотнище.

3. Робота над загадками

- Символ нашої держави —
Це тризуб жовто-яскравий. (*Герб*)
- Синє небо, жовте жито —
Цю святиню знають діти. (*Прапор*)
- Коли звучить він — всі встають,
До серця руку прикладають,
І вголос, й подумки співають,
І Україну прославляють.
(*Гімн України*)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Які ви знаєте державні символи України?
- Яку назву має Гімн України?
- Як потрібно ставитися до державних символів України?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 104–107.

Мета: ознайомити учнів із походженням назв міст, озер України; розвивати інтерес до історичного минулого нашого краю, його сьогодення, його рекордів; виховувати патріотичні почуття.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Тестування

1. Прапор України:

- а) жовто-блакитний;
- б) синьо-жовтий;
- в) блакитно-жовтий.

2. Державний символ України, відомий ще з часів Київської Русі:

- а) прапор;
- б) гімн;
- в) герб.

2. Фронтальне опитування

- Які державні символи України ви знаєте?
- Що таке гімн? Коли його виконують?
- Хто автори Гімну України?
- Що є Гербом України? Що означає цей символ?
- Чому український прапор має такі кольори?
- У світі нараховується багато країн. Всі вони дуже різні. Є великі і зовсім маленькі. Одні з них заможні, а інші — бідніші. Усі країни мають свої назви.
- Пригадайте, як називається країна, в якій живемо ми?
- Як називається столиця України?
- Як називається наше місто?
- У якій області воно розташоване?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про походження назв міст, озер України.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 108–113)

Робота в групах

Учні опрацьовують легенди, подані в підручнику.

- Розгляньте малюнки на с. 108. Розкажіть, що на них зображено.
- З ким пов'язана назва міста Чернігова?
- Що таке легенда?
- Хто такі хозари та сіверяни? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 109.
- Прочитайте уривки кожної легенди, які розповідають про походження назви міста.
- Чому місто Рогатин має таку назву?
- Розгляньте малюнок на с. 110. Розкажіть, що на ньому зображено.
- З чим пов'язана назва озера Світязь?
- Розгляньте малюнок на с. 111. Розкажіть, що на ньому зображено.
- Які історичні пам'ятки є у вашому місті або селі? З якими історичними подіями вони пов'язані? Що ви про це знаєте?

Практичне завдання

— Об'єднайтеся в групи. Проведіть дослідження: з'ясуйте походження назви вашого міста або села. Результати роботи оформіть у вигляді альбому.

Разом із дорослими з'ясуйте походження назви озера Синевир, що на Закарпатті. Воно не менш відоме, ніж Світязь. Місцеві жителі називають його ще Морським Оком.

— Прочитайте текст на с. 112–113 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Які рекорди України ви запам'ятали?

— За допомогою батьків дізнайтеся, хто в Україні найсильніший штангіст (Олексій Торохтій виборов золоту медаль на Олімпійських іграх в Лондоні); хто є чемпіоном з гімнастики (Лілія Подкопаєва, Рустам Шаріпов, Катерина Серебрянська), фігурного катання (Оксана Бакул) тощо. У класі позмагайтеся, хто назве більше відомих імен.

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 113. Розкажіть, про що ви дізналися.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

Творча вправа «Скажіть своє слово про Україну»

— Розкажіть, якою ви хочете бачити нашу державу.

— Що ви для неї можете зробити вже сьогодні?

Учитель пропонує учням форму роботи «Коло», яка надає можливість усім присутнім на уроці дітям дати свій варіант відповіді, хоча під час цієї форми роботи відповіді обов'язково будуть повторюватися.

Удома учні малюють ілюстрації за темою «Ми любимо свою Україну».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 108–113.

Урок 26. ПРИРОДНІ СКАРБИ УКРАЇНИ. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДЕЯКИХ МІСТАХ УКРАЇНИ

Дата _____

Клас _____

Мета: розширити і збагатити уявлення учнів про природні багатства України; розвивати економічне мислення, пізнавальний інтерес; виховувати любов до рідної країни, почуття гордості за нашу державу.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Вікторина

- Найбільше місто України. (*Київ*)
- Найбільша річка України. (*Дніпро*)
- Найглибше озеро. (*Світязь на Волині*)
- Найбільше озеро. (*Ялпуг в Одеській області*)
- Найбільше море, що омиває Україну. (*Чорне море*)
- Найвища гора. (*Говерла в Карпатах, 2061 м*)
- Найстаріше дерево. (*Дуб віком 1300 років у Рівненській області*)
- Найвище дерево. (*Модрина, 54 м, м. Рахів*)
- Найбільша тварина. (*Зубр, 1 т, у Карпатах*)
- Чемпіони із боксу. (*Брати Віталій і Володимир Клички*)
- Чемпіон зі стрибків у висоту. (*Сергій Бубка*)
- Найбільший літак. (*«Мрія», АН-255*)
- Коли чуєте цю пісню, всі встати повинні, бо ця пісня урочиста славить Україну. (*Гімн України*)
- У ньому відображено триєдність життя: Батько — Сила, Мати — Мудрість, а Любов — мале Дитя. (*Герб України*)
- Об'єднує цей символ два кольори чудові:
Безхмарне синє небо і жовте хлібне поле. (*Прапор України*)

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про природні скарби України та господарську діяльність у деяких містах нашої держави.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 114–117)

— Прочитайте текст на с. 114–115 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Що сприяє розвитку різних напрямів господарства в Україні?
- Що вирощують в Україні?
- Які галузі тваринництва розвинені в Україні?
- Які і де добувають корисні копалини?
- Яке найбільше родовище солі?
- Розгляньте карту в кінці підручника. Розкажіть, що видобувають, виготовляють, вирощують люди вашого краю.

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 115. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Прочитайте текст на с. 116–117 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

- Що із прочитаного було вам знайоме?
- Що нового ви дізналися?
- Що ви дізналися про Харків? Львів? Луцьк?
- Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 117. Розкажіть, про що ви дізналися.

Практичне завдання

— Об'єднайтеся в групи. Нехай кожна група здійснить пошук: довідається про історію, традиції, здобутки одного з успішних господарств у місцевості, де ви живете. Матеріали пошуків, а також плакати, малюнки, світлини на цю тему оформіть як невелику виставку. (Добре було б запросити до школи представника цього господарства і принести зразки продукції.)

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Цікаво знати!

— Метро — дуже коштовний вид транспорту, але водночас і дуже ефективний. Метро поки що є в кількох містах нашої Батьківщини: у Києві, де протяжність ліній метрополітену найбільша, у Харкові та Дніпропетровську.

Головним міжнародним аеропортом нашої країни є Бориспільський, що поблизу Києва. Він здатний приймати літаки будь-якого класу. Бориспіль іноді називають міжнародними воротами нашої Батьківщини.

2. Робота над загадками

- Чорне, блискуче, всіх людей гріє. (*Вугілля*)
- Буре, м'яке, із рослин складається, легко загоряється. (*Торф*)
- Темно-бура рідина, масляниста вона,
Роблять з неї для машин і солярку, і бензин. (*Нафта*)
- Я не їм вівса, ні сіна, дайте випити бензину,
Усіх коней обжену, кого хоч наздожену. (*Автомобіль*)
- Ухопився за дріт, покотився у світ,
Повіз близняток цілий десяток. (*Електровоз*)
- Я літаю, я літаю, дуже міцні крила маю,
І мотор у мене є, що життя мені дає. (*Літак*)
- По асфальту їде дім, ще й людей багато в нім. (*Автобус*)
- В'ється річка у різні міста, кінця-краю їй нема. (*Дорога*)
- Полотно, а не доріжка,
По ньому мчить залізний кінь-сороконіжка. (*Залізниця*)
- Що два тижні зелениться, а два тижні колоситься,
А два тижні одцвітає, а два тижні наливає,
А два тижні підсихає? (*Пшениця*)
- Білий хліб печуть з пшениці.
З чого ж чорні паляниці? (*Жито*)
- До сонця я подібний, і сонце я люблю,
За сонцем повертаю я голову свою. (*Соняшник*)
- Цілий день жує, всім дітям молоко дає. (*Корова*)
- Маленьке, сивеньке, всіх людей одягає. (*Вівця*)
- У воді купалася, сухою зосталася. (*Качка, гуска*)

3. Тестування

1. Трактори, тепловози, всюдиходи виготовляють у:
 - а) Вінниці;
 - б) Тернополі;
 - в) Харкові.

2. Кондитерська фабрика «Світоч» знаходиться у:

- а) Києві;
- б) Львові;
- в) Одесі.

3. Штучні супутники «Січ» випускають у:

- а) Харкові;
- б) Ужгороді;
- в) Запоріжжі.

4. Автобуси «Лаз» виготовляють у:

- а) Львові;
- б) Лондоні;
- в) Луцьку.

5. У місті Рожиці є завод, на якому виготовляють:

- а) сири;
- б) шоклад;
- в) мармелад.

6. Яка галузь промисловості є в усіх містах України?

- а) Машинобудівна;
- б) гірничодобувна;
- в) харчова.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Що вас найбільше вразило?
- Що нового дізналися?
- Що найбільше здивувало?
- На які підрозділи поділене сільське господарство?
- Які культури вирощують в Україні?
- На які групи розподілено тваринництво?
- Назвіть тварин, що належать до кожної групи.
- Що дає людям тваринництво?
- Які види транспорту є в Україні?
- Які корисні копалини видобувають у нашій країні?
- Як ви гадаєте, як потрібно ставитися до природних багатств?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 114–117.

Бесіда про видатних людей свого краю

— Кого ви знаєте зі славетних людей нашого міста (села)?

ПОЧЕСНІ ГРОМАДЯНИ МІСТА ХАРКОВА

У XIX — на початку XX століття звання «Почесний громадянин міста Харкова», отримали видатні харків'яни, серед яких, зокрема, всесвітньо відомі лікарі В. А. Франковський, Л. Л. Гіршман.

Традиція встановлення почесного звання відновлена у 1998 р. З 1999 р. цього звання удостоєні видатні вчені-медики Л. Т. Мала та О. О. Шалімов; відомі державні діячі А. П. Бездетко, П. Т. Тронько, К. А. Трусов; Герої Радянського Союзу фронтовики — М. М. Андрейко, С. М. Остащенко. Званням відзначені відомі науковці-харків'яни О. В. Погорелов, В. В. Біблик, В. Г. Сергеев, В. В. Сташис, О. М. Бандурка.

Ушановані також видатні митці: кіноактриса Л. М. Гурченко, співачка Є. С. Мірошніченко, балерина С. І. Коливанова, актор Л. С. Тарабарин. За великі заслуги у розбудові та розвитку міста почесними громадянами стали Ю. А. Гуровий, Л. О. Ісаєв, М. С. Конарев, В. О. Реусов. Видатний спортсмен, багатократний чемпіон Європи, світу та олімпійських ігор Ю. М. Поярков, митрополит Харківський і Богодухівський Никодим та П. Л. Слонім — художній керівник першого у світі Палацу піонерів.

У ювілейному 2005 р. звання «Почесного громадянина міста Харкова» отримали видатний спортсмен-альпініст С. І. Бершов, міністр транспорту України Г. М. Кірка, видатний піаніст сучасності В. В. Крайнев, відомий учений-юрист В. Я. Тацій та О. П. Шпейер — заслужений машинобудівник.

— Хто із видатних чи широко відомих людей навчався у вашій школі?

Гра «Права та обов'язки»

— Розподіліть подані твердження у два стовпчики.

Права	Обов'язки
-------	-----------

- 1) Берегти шкільне майно.
- 2) Брати участь у конкурсах, змаганнях.
- 3) Дотримувати правил дорожнього руху.
- 4) Дотримувати правил особистої гігієни.
- 5) Старанно вчитися.
- 6) Користуватися бібліотеками, спортивними залами, обладнанням школи.
- 7) Берегти природу, пам'ятки культури.
- 8) Охороняти здоров'я.
- 9) Дотримувати моральних норм поведінки.
- 10) Гратися, розважатися, відпочивати.
- 11) Навчатися.

Мета: залучити учнів до пошуку інформації про славетних українців, вчити працювати самостійно та в групах; формувати потребу пізнання творення своєї держави, видатних людей свого краю; розвивати вміння зосереджувати свою увагу, аналізувати, порівнювати, узагальнювати; виховувати почуття гордості за свій народ.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Читання вірша Н. Красоткіної

Тепло своїх долонь і розуму, і серця
Я Україні милій віддаю.
Люблю твої ліси, степи, річки й озерця,
Й ліричну пісню лагідну твою.

І українську мову чарівну й багату,
Та рушники у квітах на стіні.
Люблю наш щедрий рід, в садочку білу хату,
Й розлогий куц калини при вікні...

Й криниці чисті при дорозі з журавлями,
І верби, що схилились до води.
До тебе, рідна, я горнуся, як до мами,
Ти серце полонила назавжди.

Люблю тебе, Вітчизно, мила Україно,
Бо щастя жити ти мені дала.
Для мене ти одна і рідна, і єдина,
Я все зроблю, щоб ти завжди цвіла.

Я — твій громадянин, я прагну підростати,
Тягнусь пагінчиком до сонця і тепла.
Моя свята і рідна, Україно-мати,
Я все зроблю, щоб ти завжди цвіла!

— Багата славетними іменами та подіями й українська історія. Нашими національними символами є прадавні першокнязі київські та їхні нащадки: княгиня Ольга, князі Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, славний співець Боян, літописець Нестор, а в часи ближчі — славні козацькі гетьмани, кошові й полководці: Дмитро Вишневецький, Самійло Кішка, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький.

Назвемо хоча б найвідоміші імена!

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про славетних українців.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 117–124)

— Прочитайте текст на с. 117–124 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

- Які прадавні першокнязі київські та їхні нащадки є національними символами України?
- Яких прадавніх митців ви знаєте?
- Яких видатних козацьких гетьманів, кошових і полководців ви знаєте?
- Розгляньте фотографії на с. 118. Що ви знаєте про цих славетних українців?
- Що означають слова *гетьман*, *кошовий*, *полководець*?
- Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 118.
- Яких українських учених ви знаєте? За що їх шанують? Чим вони прославили Україну?
- Розгляньте малюнок на с. 119. Який винахід демонструє цей малюнок?
- Розгляньте малюнок на с. 120. До якої опери цей малюнок? Хто її написав?
- Що є окрасою образотворчого мистецтва України? Хто автор цих картин?
- Що означає слово *засновник*? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 121.
- Назвіть ім'я засновника української класичної музики.
- Хто зі славетних людей народився у вашому місті або селі?
- Хто з видатних або широковідомих людей учився у вашій школі?
- Що означає слово *сорбент*? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 121.
- Хто така Христина Ганзюк?
- Що ви дізналися про Дениса Силантьєва?
- Що ви дізналися про винаходи українця Миколи Бенардоса?
- Що ви дізналися про Ігоря Сікорського?
- Як ви вважаєте, чому розповіді про цих винахідників, митців, чемпіонів розміщено в розділі «Славетні українці»?

Практичне завдання

— Заведіть альбом «Славетні українці». Сюди будете клеювати фотопортрети відомих українців. Можна написати про них невеличкі розповіді, обговорити цікаві історії з їхнього життя.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Бесіда про видатних людей свого краю (див. додаток на с. 60)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що нового дізналися про славетних українців?
- Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 117–124.

Урок 28. ПРАВИЛА ЖИТТЯ В СУСПІЛЬСТВІ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із правилами життя в суспільстві; розвивати мислення, мовлення; виховувати любов до рідної землі, національну свідомість, приналежність до українського народу, народу спілкування.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Гра «Знайди пару»

— Чим прославили Україну ці видатні люди? З'єднайте відповідні пари.

Нестор	конструктор літаків
Боян	академік, електрозварювальник
Олег Антонов	літописець
Петро Сагайдачний	основоположник української класичної музики
Микола Лисенко	видатний співець
Євген Патон	козацький гетьман

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про правила життя в суспільстві.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 124–131)

— Прочитайте текст на с. 124–125 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Як ви розумієте вислів: «Держава — це дім для народу»?

— Продовжіть речення: «Я не знав, що Україна розмірами більша за такі держави...».

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 125. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте текст на с. 125–126 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Який найголовніший документ нашої держави?

— Які права захищають інтереси кожного громадянина України?

— Який обов'язок кожного громадянина України?

— Пригадайте десять заповідей Божих.

— *Пам'ятай!* Не чини і не бажай іншому того, чого не бажаєш собі.

— Розгляньте малюнок на с. 127. Про що розказують дорослі дитині?

— Що означають слова *закон, Конституція, урядовець*?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 127.

— Кажуть, що право одного закінчується там, де починається право іншого. Як ви це розумієте?

— Хто може захистити інтереси і права людини, якщо вона не знає якогось закону? (*Знавці закону — адвокати, юристи.*)

Робота в парі

— Розподіліть подані поняття на дві групи: права та обов'язки. Поясніть свій вибір.

Навчатися; відпочивати, розважатися; допомагати батькам; піклуватися про здоров'я; повноцінно харчуватися; поважати батьків; висловлювати власні думки; шанувати Батьківщину.

Робота в групі

— Прочитайте текст на с. 128. Розгляньте малюнок на с. 128. Обговоріть цю ситуацію. Придумайте кінцівку оповідання. Дайте йому назву.

— Що означає слово *правопорушення*?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 128.

Робота в парі

— Обговоріть ситуації, подані на с. 129. Дайте відповідь на запитання: кому завдадуть шкоди наслідки такої поведінки дітей?

Запам'ятай! Ніхто не має права заподіювати шкоду іншій людині. Ніхто не має права брати чуже, псувати його, знущатися з іншої людини. Якщо людина порушує закон, то відповідатиме за це.

Робота в групі

— Прочитайте текст на с. 129–130. Оберіть, від чого варто відмовитись, якщо запропонують. Поясніть свій вибір.

Випалити цигарку; украсти в когось якусь річ; погратись; прийти на день народження; посторожити, поки інші залізуть у чужий сад; галасувати під вікнами; прочитати чужі листи, повідомлення; повернути загублену річ.

Практичне завдання

— Оформіть плакат «Я відмовлюсь, якщо...», на якому кожен із вас може записати певну ситуацію. Після заповнення плаката обговоріть запропоновані ситуації.

— Прочитайте текст на с. 130–131, розгляньте малюнок і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Що означає слово *кореспонденція*? Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 131.

— Поміркуйте, чому не можна читати чужих листів, підслуховувати приватні розмови, розповідати про чужі таємниці.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

Гра «Права та обов'язки» (див. додаток на с. 60)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що таке Конституція?

— Як ухвалюються закони?

— Які обов'язки мають громадяни України?

— Які права мають громадяни України?

— Які у вас є права? З чим пов'язані права? Які у вас є обов'язки?

— Що ви повинні робити сьогодні, щоб виконати обов'язки, записані в Конституції?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 124–131.

Урок 29. НІХТО НЕ МАЄ ПРАВА ОБРАЖАТИ ЛЮДИНУ. ПРО ПРАВА ДИТИНИ

Дата _____

Клас _____

Мета: формувати в учнів уявлення про Декларацію прав дитини; з'ясувати обов'язки та права дітей; виробляти навички правомірної поведінки, негативне ставлення до правопорушень, вміння протистояти негативним впливам; виховувати повагу до держави, до її органів.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

- Розкажіть про права й обов'язки громадянина України.
- Якими правами й обов'язками громадян України користуєтеся ви і ваша родина?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

- Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про права дитини, деякі з яких тісно пов'язані з обов'язками.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 132–135)

- Прочитайте текст на с. 132–133 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Україна за Конституцією надає громадянам широкий спектр прав. Хто ж такі громадяни? Ними є переважна більшість людей, які проживають в Україні, а також їхні діти та нащадки. До розділу «Права людини» включені положення «Загальної декларації прав людини», прийнятої асамблеєю ООН 1948 р., «Декларації прав дитини», прийнятої 1959 р.

— Розгляньте малюнок на с. 133. Придумайте кінцівку оповідання.

— Що означає слово *декларація*?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 133.

— Поясніть, що таке Декларація прав людини.

— Дорослі нерідко забувають, що жодна дитина не повинна бути скривджена і зневажена; вона не має стати жертвою насильства або війни, об'єктом економічної чи будь-якої іншої експлуатації.

— Чи знаєте ви свої права?

— Як ними користуватися?

— Прочитайте текст на с. 134–135 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Чи збігається думка дівчинки з правами, закріпленими в Декларації прав дитини?

— Окрім прав, діти мають і обов'язки. Деякі з цих обов'язків тісно пов'язані з правами. Обов'язком для вас є навчання. Усі діти шестирічного віку мають право відвідувати школу. Добре навчаючись у школі, в майбутньому зможуть отримати професії, бути освіченими, добре підготовленими працівниками. Діти зобов'язані поважати старших, своїх батьків і вчителів, дбати про своє здоров'я та фізичний розвиток. Діти зобов'язані бережливо ставитися до природи, пам'яток культури.

— Пам'ятай!

Ти маєш:	
<i>Права дитини</i>	<i>Обов'язки дитини</i>
1. Повага до особистості і гідності.	1. Добре вчитися.
2. Право на соціальний захист.	2. Дотримувати правил школярів.
3. Право на житло.	3. Поважати старших, батьків і вчителів.
4. Право на освіту.	4. Дбати про своє здоров'я.
5. Право на свободу слова.	5. Обережати природу і пам'ятки культури.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Бесіда

— Що вам відомо про права дітей-сиріт, дітей-інвалідів, дітей-біженців та дітей, які перебувають у конфлікті із законом?

— Чи відчуваєте ви необхідний захист і підтримку з боку держави і дорослих в утвердженні своїх прав і свобод?

2. Вікторина «Які права порушено серед казкових героїв» (див. додаток на с. 72)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 132–135.

Мета: вчити учнів установлювати основні взаємозв'язки в соціальному житті (між учинком і наслідком, порушенням правил і відповідальністю); розвивати мислення, мовлення; виховувати відповідальність.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ**

Гра «Що потрібно робити, щоб?..»

Бути добрим. — (Робити добрі вчинки.)

Бути ввічливим. — (Говорити ввічливі слова.)

Бути працьовитим. — (Працювати.)

Бути милосердним. — (Виявляти співчуття.)

Бути щедрим. — (Ділитися з друзями іграшками, іншими речами.)

Добре вчитись. — (Бути уважним, багато читати, виконувати завдання вчителя.)

Бути сумлінним. — (Не обманювати, говорити правду.)

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, що будь-який учинок завжди має наслідки.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ**1. Робота за підручником (с. 135–139)**

— Прочитайте текст на с. 135–136 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнки на с. 136–137. Що вчинили діти? Які наслідки таких учинків?

— Як ви розумієте слово *покарання*?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 137.

Робота в парі

— Об'єднайтеся в пари. Обговоріть, що може трапитися, якщо:

- залізи в чужу машину;
- кинути камінь у вікно трамвая або потяга;
- спалити кнопку виклику в ліфті;
- приклеїти жувальну гумку на стілець;
- стояти на варті, поки інші крадуть диски з кіоску;
- кинути петарду під ноги перехожому.

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 137.

— Прочитайте вірш Сашка Дерманського «Музей шкоди» на с. 138–139.

— Обговоріть, які речі можна запропонувати для такого музею.

2. Фізкультхвилинка**V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ**

Бесіда

— Як учинок впливає на наслідки?

— Які поради ви дали б хлопцеві?

— Як ви вважаєте, що означає вміти аналізувати свої дії? порівнювати їх? оцінювати?

— Яка спільна думка у прислів'їв: «Є каяття, та нема вороття», «Що по-сієш, те й пожнеш», «Сім раз відмір, один відріж»?

— Зберіть прислів'я з поданих слів. Поясніть, як ви його розумієте.

РОБИШ

НЕ КАЙСЯ

ДОБРО

ЗЛО

І

А

СПОДІВАЙСЯ

РОБИШ

НА ЗЛО

(Робиш добро — не кайся, а робиш зло — на зло і сподівайся)

— Чому так важливо бачити зв'язок між учинком і наслідком?

— Що таке вчинок? А наслідок? (Учинок — це дія людини, скерована на когось чи щось. Наслідок — те, що відбувається, впливає з певних обставин; результат, підсумок.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Як ви гадаєте, чи всі в нашій державі дотримують законів? Обґрунтуйте відповідь прикладом із життя.

— Що відбувається з людьми, які не поважають законів, не дотримують їх?

— Чи є серед дітей порушники законів?

— Як називають таких дітей?

— А що таке правопорушення?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 135–139.

Мета: закріпити знання, вміння і навички учнів за темою «Правила життя в суспільстві»; на основі ситуативних завдань перевірити готовність школярів застосовувати набуті знання у повсякденному житті; виховувати відповідальність.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Тестування «Правопорушення серед казкових героїв»

1. Казка Г.-К. Андерсена «Дюймовочка». Який злочин учинили проти Дюймовочки окремі персонажі цієї казки?
 - а) Шахрайство;
 - б) вбивство;
 - в) викрадення;
 - г) розбій.
2. Казка Ш. Перро «Попелюшка». Чи є порушення закону в діях Принца?
 - а) Ні;
 - б) так;
 - в) частково.
3. Який злочин учинив Коцій Безсмертний проти Василини Прекрасної?
 - а) Канібалізм;
 - б) шахрайство;
 - в) викрадення;
 - г) розбій;
 - д) хуліганство;
 - е) убивство.
4. Чи порушив Буратіно закон своїм небажанням учитися?
 - а) Ні;
 - б) так;
 - в) це його особиста справа.
5. Казка Г.-К. Андерсена «Снігова королева». Який злочин учинила Снігова королева?
 - а) Хуліганство;
 - б) шахрайство;
 - в) розбій;
 - г) викрадення;
 - д) вбивство.
6. Хто з тварин у казці «Колобок» учинив найнебезпечніший злочин?
 - а) Вовк;
 - б) лисиця;
 - в) ведмідь;
 - г) слон.
7. Казка «Вовк і семеро козенят». Який злочин учинив вовк?
 - а) Хуліганство;
 - б) шахрайство;
 - в) викрадення;
 - г) вбивство з канібалізмом.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, що таке правопорушення та якими бувають наслідки правопорушень.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 139–141)

— Прочитайте текст на с. 139–141 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнки на с. 141. Розкажіть, чому відмінили виставу в цирку?

— Запам'ятайте! Від пустощів до злочину — один крок!

Робота в групі

— Розподіліть учинки на дві групи: пустощі та правопорушення. Поясніть свій вибір. Обговоріть, якими можуть бути наслідки цих учинків.

— Розмальовування стін у під'їзді; повідомлення по телефону про нібито закладену бомбу; викрадення з кіоску музичного диска; підпалювання кнопок дзвінків у будинку.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Складання «асоціативного куща»

— Які основні правопорушення поширені серед дітей?

- Недотримання правил для учнів.
- Порушення дисципліни.
- Бійки.
- Крадіжки.
- Неслухняність.
- Порушення правил переходу вулиці.
- Азартні ігри в громадських місцях.
- Бродяжництво.
- Жебракування.

— Чому люди порушують права іншої людини?

Причини правопорушень:

- погано виховані, низькі моральні якості;
- жорстокість, агресія;
- безглузді бажання і вчинки, невміння керувати собою і відповідати за свої вчинки;
- неблагополучні сім'ї, діти сироти, діти вулиці;
- конфлікти з однолітками;
- погіршення умов життя;
- незайнятість дітей;
- сучасний репертуар дитячих театрів, кіно, мультфільмів.

2. Робота в групах

— Іноді діти бувають дуже жорстокими, не думають, до чого може призвести той чи інший необдуманий учинок. Вони можуть знущатися над тваринами, а пізніше — над людьми, забуваючи про людяність і мораль.

— А що таке мораль?

Мораль — це сукупність уявлень людей про те, що добре, а що погано, як треба чинити в тому чи іншому випадку, які людські вчинки заслуговують на повагу, а які — на осуд.

Завдання для груп: навести якомога більше тверджень, які свідчать про аморальні вчинки.

Наприклад:

- Аморально не співчувати людині, коли з нею трапилася біда.

- Аморально заздрити успіхам однокласників.
- Аморально когось кривдити, образати.
- Аморально хуліганити, бешкетувати.
- Аморально бути жадібним і зажерливим.
- Аморально користуватися результатами праці інших.
- Аморально розкидатися обіцянками і не виконувати їх.

— Чи поважає себе людина, яка чинить аморально? (*Все те, що ти робиш комусь, робиш собі.*) Чи вмієте ви відмовляти собі в аморальній поведінці? (*Навести приклади.*)

3. Робота в парях

1) *Оберіть правильне твердження.*

Ніхто не має права: образати, читати, їсти, карати, подорожувати, свистіти, принижувати, працювати, бути жертвою війни, експлуатувати, грабувати, бути злодієм, завдавати шкоди доквіллю.

2) *Оберіть правильну відповідь.*

Що означає слово *правопорушення*?

- а) Те, що належить до правознавства, правове;
- б) те, що зобов'язує ставитись належним чином до інших і до себе;
- в) порушення прав інших людей, поведінка, наслідки якої завдають шкоди іншим;
- г) відповідальність перед законом.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Хто такий правопорушник?

— Чому діти стають правопорушниками?

— Які правопорушення найпоширеніші серед дітей? (*Крадіжки, хуліганство, порушення правил дорожнього руху, бродяжництво, жебракування і т. ін.*).

— Перед ким ще доводиться відповідати за свої вчинки? Як?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 139–141.

Вікторина «Які права порушено серед казкових героїв»

— З'ясуйте, які права порушені у таких казках.

- «Колобок».

Порушення права на життя. Лісові звірі хотіли з'їсти Колобка. *(У сучасному житті трапляється безліч випадків, коли злочинці позбавляють життя людей, не маючи на це ніякого права.)*

- «Рукавичка».

Порушення права на житло. Рукавичка розірвалася від великої кількості мешканців, які забули про те, що житло має бути зручним і безпечним. *(Сьогодні, на жаль, багато людей живуть у перенаселених гуртожитках без належних умов, оскільки не мають можливості придбати власне житло.)*

- «Пан Коцький».

Шахрайство, порушення права на життя. Лисичка задля вигоди залякувала звірів у лісі, мовляв, Пан Коцький їх розірве. *(Прислів'я говорить: «Не такий страшний звір, як його малюють». Не сприймай все на віру, а май звичку перевіряти.)*

- «Івасик-Телесик».

Порушення права на життя. Змія хотіла з'їсти Телесика. *(Ніхто на має права позбавляти когось життя.)*

- «Хитрий Півень».

Порушення права на життя. Лисичка хотіла з'їсти Півника. *(Хитрість та обман можна перемогти лише розумом, досвідом, кмітливістю.)*

- «Коза-Дереза».

Порушення права на житло. Коза оселилася в хатці Зайчика і не пускала його до оселі. *(І в реальному житті буває так, що хтось хоче нечесним шляхом заволодіти чужим майном.)*

- «Дідова дочка й бабина дочка».

Порушення права на сім'ю та захист від психологічного та фізичного насильства. Баба не любила дідову дочку, вигнала її з хати. Не поважала вона й самого діда. *(Кожен член сім'ї має піклуватися про інших, ставитися до них з повагою і любов'ю. Родина має жити дружно.)*

- «Гуси-Лебеді».

Порушення права на життя. Баба Яга хотіла з'їсти маленького Іванка. *(Ніхто на має права позбавляти когось життя.)*

- «Трое поросят».

Порушення права на життя та на житло. Вовк хотів з'їсти поросят і заволодіти їхнім житлом. *(У житті часто трапляються випадки, коли через недбалість люди втрачають своє житло.)*

- «Зимівля звірів».

Порушення права на життя та житло. Звірі погрожували Волу розламати його хатинку та позбавити життя, якщо він не пустить їх перезимувати. *(Люди часом потрапляють у такі ситуації, коли через шахрайство та погрози втрачають своє житло.)*

- «Гидке каченя».

Порушення права на сім'ю. Мама Качка не змогла захистити своє каченя від глузувань і навіть прогнала його з дому. *(Мама повинна опікуватись своєю дитиною і розв'язувати проблеми її здоров'я, а не покидати її напризволяще.)*

- «Як котові соромно стало».

Порушення права на життя. Котик хотів з'їсти горобчика, але впав у калюжу, через що горобці над ним посміялись. *(У житті багато небезпек, і кожен має поводитись обачно і не наражатися на небезпеку.)*

Урок 32. УКРАЇНА НА КАРТІ СВІТУ

Мета: дати учням короткі відомості про територіальне розміщення України на карті світу та її багатства; викликати у школярів інтерес до пізнання минулого і сучасного України; виховувати патріотичні почуття.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Робота в групах

— Скористайтеся словами для довідок та доповніть речення.

Довідка: жарт, жорстокість, правопорушення, злочин, хуліганство, неввічливість, неповага.

Приклад 1. У спекотні дні хлопці часто поливають один одного водою. Це... (жарт).

Приклад 2. У спекотні дні хлопці часто поливають один одного водою. Але ось один з хлопців додав у воду яскравого барвника і... сорочка у його товариша змінила колір у деяких місцях. Це... (хуліганство).

Приклад 3. Петрик за звичкою кинув свій портфель будь-де. Однокласники заховали портфель, і коли Петрик почав шукати його, налякавшись, що портфель зник, віддали загублену річ, порадивши при цьому не кидати речі будь-де, а бути акуратнішим. Це... (жарт).

Приклад 4. Двоє школярів вирішили пожартувати над своїм товаришем і заховали його зимову шапку. Саша, не знайшовши шапку, пішов додому без головного убору. Погода була холодною, і наступного дня Саша лежав з високою температурою хворий. Це... (жорстокість).

Приклад 5. Діти бешкетували на перерві і кидали одне в одного повні портфелі. Але ось один з портфелів влучив у голову дівчинці. У результаті — тяжка травма. «Ми не хотіли, ми просто жартували», — виправдовувалися діти. Але чи можна назвати це жартом? Це... (правопорушення).

Приклад 6. Василько кидав сніжками по машинах, які проїжджали повз нього. Одна із снігових кульок потрапила у лобове скло автомобіля. Водій від несподіванки різко загальмував. Водій машини, яка їхала позаду нього, не розраховував на це, і в результаті обидві машини стикнулися. Один з водіїв отримав тяжкі травми на все життя. Як назвати вчинок Василька? Це... (злочин).

Приклад 7. Підліток, демонструючи друзям свою вправність, цілиться каменем у вуличний ліхтар. Влучивши, вигукує: «Є!» Це... (хуліганство).

Приклад 8. — Алло! Мені Ігоря! Немає? Ну, добре... Хто питає? Так, друг один... Гаразд, я зателефоную пізніше... Розбудив? А ви що, вже спали? Але ж ще рано... Це... (неввічливість).

Приклад 9. Марійка взяла книжку в читальній залі, їй необхідно вивчити на урок вірш. Переписувати його не хочеться. Марійка вирвала сторінку з книжки. Це... (хуліганство).

Приклад 10. Татко весь вечір сидів біля комп'ютера, готував доповідь на конференцію. Перед вечерею він попросив нікого не користуватися комп'ютером, бо в нього ще багато роботи. А Юрко хотів пограти у нову гру. Поки татко пив чай, Юрко відключив таткову програму і почав грати у свою гру. Але коли батько зайшов до кімнати, хлопчик згадав, що він забув зберегти таткові документи. Це... (неповага).

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, які країни існують на Землі.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 142–145)

— Прочитайте текст на с. 142–143 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 142. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Дослідіть, які столиці і міста в держав — наших сусідів.

— Розгляньте фотографії на с. 143. Столиці яких держав на них зображено?

— Сплануйте маршрут своїх майбутніх подорожей.

— Прочитайте легенду про Київ на с. 143–144.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 144. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Як називається центральна вулиця у вашому місті або селі? Розкажіть, що ви знаєте про історію її назви.

— Яку назву має вулиця (*куток*), де ви живете?

— Прочитайте діалог двох хлопчиків на с. 144. Згадайтеся, звідки ці хлопчики.

— Що ви можете розповісти про свою Батьківщину?

— Прочитайте вірш Ігора Січовика на с. 145. Розкажіть за малюнками на с. 145, про що в ньому йдеться.

— Розкажіть, хто й звідки може приїхати до вашої родини в гості.

— Куди ви можете поїхати в гості?

— Що ви подаруєте із того, що є тільки у вашому рідному краї?

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

Творча вправа «Скажіть своє слово про Україну»

— Розкажіть, якою ви хочете бачити нашу державу.

— Що ви для неї можете зробити вже сьогодні?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

— Які країни існують на Землі?

— Яку із них ви хотіли би відвідати?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 142–145.

Мета: дати учням уявлення про різноманітність народів у світі, їхніх культур і звичаїв; пояснити, чим схожі та чим відрізняються народи світу; розвивати допитливість; виховувати повагу до представників інших народів.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Гра «Що спільного, чим відрізняємось?»

— Крім даних від природи, біологічних ознак, люди відрізняються й суспільними рисами, тобто такими, що сформувалися у зв'язку із життям на певній території серед інших людей.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, чим схожі та чим відрізняються народи світу.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 146–150)

— Прочитайте текст на с. 146–147 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнок на с. 147. Розкажіть, кого на ньому зображено?

— Чи доводилося вам бувати в інших країнах? Або переглядати телемагдівки до інших куточків нашої планети?

Робота в групі

— Обговоріть, що спільного між усіма людьми на Землі і чим вони відрізняються одне від одного.

Практичне завдання

— Виготовте плакат, на якому можна було б прочитати заклик народів один до одного.

— Прочитайте текст на с. 147–148 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнки на с. 148–149. Розкажіть, які звичаї на них зображено.

— Що означають слова *звичай* і *традиція*?

— Прочитайте про це у глумачному словничку на с. 149.

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 149. Розкажіть, про що ви дізналися.

Практичне завдання

— Принесіть до класу світлини або малюнки виробів, які передаються у вашій сім'ї від роду до роду. Розкажіть, які традиції ви зберігаєте.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Цікаво знати!

Найбільшими за чисельністю народами в світі є китайці, їх понад 1 млрд чол., хіндустанці (*живуть в Індії*), їх понад 220 млн чол. До великих також належить й українська нація, яка за кількістю представників посідає 22-ге місце. У світі українців — понад 47 млн, в тому числі на території України їх проживає 37, 5 млн. Близько 10 млн українців живе за межами своїх історичних земель: у Росії, США, Канаді, Казахстані, країнах Європи.

2. Робота в парах

Вправа «Чим ми схожі?»

— Усі люди різняться між собою. Одні мають білий колір шкіри, інші — чорний або жовтий. Одні люди високі, інші — невисокі. Одні стрункі, інші — повні. Люди звертають увагу на відмінності, але це не означає, що хтось є кращим за інших.

Учитель пропонує учням знайти спільні і відмінні риси з товаришем по парті (*смаки, уподобання, заняття*). Необхідно назвати 5 відмінностей і 5 спільних рис.

— Цією вправою ви довели, що ми є різними, але у нас багато спільного, що нас об'єднує, тому не варто ображати інших. Дуже важливо сприймати людей такими, якими вони є, навіть коли їх уподобання відрізняються від ваших.

— Навчіться поважати тих, хто відрізняється від вас!

3. Робота в групах

Вправа «Картопля»

— Часто буває так, що ми сприймаємо яку-небудь групу, наприклад, національну, як ціле, і не замислюємося про те, що кожний її представник — унікальний і неповторний. Наприклад, нам може здаватися, що «всі китайці на одне лице», а фіни — мовчазні. Однак, якщо ми ближче познайомимося з конкретною людиною, більш дізнаємось про її індивідуальність — неповторність буде очевидною.

— Давайте спробуємо показати унікальність усього існуючого. Наврядчи хто-небудь вважає, що кілограм картоплі сповнений індивідуальністю. Візьміть кожний по картоплині. Роздивіться її уважно протягом 1 хв. (*Потім картопля змішується. Кожний повинен знайти свою картоплю й описати її.*)

— Чи легко вам знайти свою картоплину? Чому?

— Усі ми живемо в людському оточенні, поміж людей. А кожна людина — це індивідуальність, не схожа на інших ані зовні, ані своїм внутрішнім світом. Усі ми різні, та живемо разом, тому нам потрібно любити людей, іноді — терпіти, але завжди поважати одне одного, прислухатися до чужих думок. Іноді — наступити на свою гордість, іноді — відстояти свою правоту... Словом, важко жити з людьми, а без людей — неможливо.

Люди саме тому і цікаві, що не схожі одне на одного. І в кожній людині стільки всього самобутнього, хорошого, доброго, справжнього, — слід тільки придивитися!

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Чим відрізняються різні народи?
- Чому потрібно вивчати різні мови?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 146–150.

Урок 34. НАРОДНІ ПРОМИСЛИ УКРАЇНИ. НАРОДНІ СВЯТА

Дата _____

Клас _____

Мета: створити умови для збагачення індивідуального досвіду учнів про народні промисли і народні свята України; розвивати пізнавальну активність, допитливість; виховувати любов до рідного краю, бажання вивчати минуле, берегти та примножувати традиції українського народу.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

— Поміркуйте, що спільного між усіма людьми на Землі і чим вони відрізняються одне від одного.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся більше про різноманітність країн і народів.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником (с. 150–153)

— Уміння в малярстві, вишиванні, різьбленні по дереву, виготовленні посуду та дитячих іграшок, розмальовуванні писанок, прикрашанні оселі — все це належить до досвіду, який передався в Україні від діда-прадіда.

— Розгляньте малюнки на с. 150. Розкажіть, що ви бачите на них.

За допомогою батьків дізнайтеся, чим займалися народні майстри у давнину і чим вони займаються тепер.

Практичне завдання

— Багато українських прізвищ утворені від назв професій. Наприклад: Гончаренко (*гончар*), Коваленко (*коваль*) тощо. А у вашому класі є прізвища учнів, утворені від назв професій? Дослідіть.

— Будь-яке свято — народне чи державне — присвячене певній визначній події. Тому потрібно знати, що воно означає, з чим або з ким пов'язане, які традиції втілює. І тоді буде цікаво відзначити це свято всім класом.

Практичне завдання

— Оберіть найближче народне свято і зберіть про нього інформацію. Знайомте з нею своїх однокласників.

— Розгляньте малюнок на с. 151. Такий одяг, як на малюнку, носили наші прабаби та прадіди. Вони вдягали його на свята, весілля. Тепер такі костюми можна побачити в музеях, під час народних гулянь, коли виступають народні ансамблі пісні й танцю.

Робота в групі

— Обговоріть особливості костюма свого рідного краю.

— Прочитайте текст «Як відзначають Святвечір в Україні» за Олексою Воропаєм на с. 152–153 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Що означають слова *узвар* і *кутя*?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 153.

— Розкажіть, як у вашій родині святкують Різдво.

2. Фізкультхвилинка

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ

1. Гра «Що "зайве"?»

- Вишита сорочка, штани, стрічка, пояс.
- Жупан, вишивана блузка, штани, спідниця, капелюх, чоботи.
- Вареники, голубці, коровай, узвар, млинці, піца, борщ.

2. Вікторина

- Найголовніший елемент українського одягу. (*Сорочка*)
- Взуття, що входить до складу національного костюма. (*Чоботи*)
- Що влітають у вінок? (*Стрічка*)
- Літній головний убір чоловіків. (*Капелюх*)
- Особливий головний убір дівчат. (*Вінок*)
- Одяг чоловіків. (*Штани*)

3. Робота в групі

- Роз'єднайте слова. Прочитайте прислів'я, поясніть їх.
- Нерозбивши крашанки не спечеш яечні.
Не розбивши крашанки, не спечеш яечні.
(*Працюючи, людина має що поїсти, попити і досхочу відпочити.*)
- Щомісто норовище село звичайіщодвіртовірів.
Що місто — то норов; що село — звичайі; що двір — то говір.
(*Ідеться про те, що всі мають свій характер, свої звичайі і закони.*)
- Вседобре переймай а зла уникай.
Все добре переймай, а зла уникай.
(*Добра людина з красивою душею буде завжди привабливою.*)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Що вас найбільше вразило?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

С. 150–153.

Мета: розширити знання учнів про державні свята нашої країни; перевірити знання з курсу, отримані протягом року; розвивати вміння співставляти, порівнювати, виділяти головне; виховувати патріотичні почуття.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— Сьогодні у нас підсумковий урок курсу «Я у світі».

III. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

1. Робота за підручником (с. 154–158)

— Прочитайте текст на с. 154 і поділіться своїми думками щодо прочитаного.

— Що із прочитаного було вам знайоме?

— Що нового ви дізналися?

— Розгляньте малюнки на с. 154–155. Які свята на них зображено?

— Розкажіть, як ви охороняєте і примножуєте природу.

— Прочитайте і поясніть народну мудрість на с. 156. Якою темою об'єднані ці прислів'я?

— Прочитайте рубрику «Чи знаєш ти?» на с. 156. Розкажіть, про що ви дізналися.

— Прочитайте текст «Міжнародний день захисту дітей» на с. 156–157.

— Як ви розумієте слова *акція* і *благодійна акція*?

— Прочитайте про це у тлумачному словничку на с. 157.

— Розкажіть, як відзначають Міжнародний день захисту дітей у місцевості, де ви живете.

— Що ви запропонували би для підтримки дітей-сиріт, інвалідів, безпритульних?

2. Перевір свої досягнення

— Позначте правильну відповідь.

1. Людині для життя необхідні:

- а) повітря, вода, їжа, тепло;
- б) цукерки, лимонад, морозиво;
- в) іграшки, комп'ютер, телевізор.

2. Діти в сім'ї мають:

- а) тільки права;
- б) тільки обов'язки;
- в) права та обов'язки.

3. До культурної спадщини українців належать:

- а) річки, моря, озера;
- б) твори мистецтва, книжки;
- в) народні звичаї.

4. Учатися треба для того, щоб:

- а) похвалили мама й тато;
- б) бути успішним у житті;
- в) виділятися серед інших.

5. Для людини найважливішим є:

- а) гарний одяг;
- б) колір очей;
- в) поведінка.

Код	Ціна
ПШМЗ9	20,00

6. Права та обов'язки громадян записано:

- а) у зошиті;
- б) у Конституції;
- в) у підручнику.

— Дайте повну відповідь.

1. Назвіть найбільші українські міста.
2. Назвіть пам'ятні місця в Києві.
3. Назвіть славетних українців.
4. Які в Україні країни-сусіди?
5. Які українські народні свята вам відомі?

3. Робота в групах

1) Гра «Правда навпаки».

— Розшифруйте народні приказки та прислів'я про дружбу.

- Вороги забуваються у радості. (*Друзі пізнаються у біді.*)
- Новий ворог гірший за двох старих. (*Старий друг кращий за двох нових.*)
- Не скажу тобі, хто мій ворог, — ти не скажеш, хто я. (*Скажи мені, хто твій друг, — я скажу, хто ти.*)

2) Гра «Доповни прислів'я».

- Правда і в морі... (*не тоне*).
- Правда холодна, а брехня... (*тепла*).
- За добро добром... (*платять*).
- Добре ім'я краще всякого... (*багатства*).
- Шабля ранив голову, а слово... (*душу*).
- Людина без друзів, мов дерево... (*без коріння*).

4. Гра «Біле — чорне»

— Якщо я називатиму добрий учинок, піднімайте білу картку; якщо злий, поганий — чорну.

- Привітатися під час зустрічі.
- Штовхнути й не вибачитися.
- Допомогти підняти річ.
- До всіх у сім'ї бути ласкавим і ніжним.
- Інколи обманювати товарища.
- Насміхатися з чужого горя.
- Захищати слабкого.
- Ділитися з іншими тим, що у тебе є.

5. Творча вправа «Людина майбутнього»

Учитель пропонує учням описати характер людини майбутнього та намалювати портрет цієї людини. За малюнками одне одного діти описують характер людей майбутнього.

З малюнків і описів дітей організовується виставка: «Наші думки про майбутнє».

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- Чого ви навчилися на уроках курсу «Я у світі»?
- Що нового дізналися протягом року?